

MINÄ, ÄITI, ISÄ JA KOTI

Narratiivinen tutkielma lastensuojelun
sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoista

Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
Pro gradu – tutkielma
Johanna Barkman

TIIVISTELMÄ

Minä, äiti, isä ja koti – narratiivinen tutkielma lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoista

Johanna Barkman
Ohjaaja: Jarl Wahlström
Psykologian pro gradu – tutkielma
Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos
Kesäkuu 2004
59 sivua

Tutkimuksen aineisto koostuu 26 lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan lapsen elämäntarinoista. Lapset ovat joko itse kirjoittaneet tai kertoneet työntekijöille omasta elämästään. Tarinankeruu kuuluu osana Stakesin tutkimus- ja kehittämishankkeen Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi koulutusosioon. Tutkimuksen tarkoitus on tarkastella, minkälaisia narratiivisia identiteettitarinoita esiintyy lasten kertomuksissa omasta elämästään, millaiseksi lapsi kertoo oman itsensä. Lisäksi huomion kohteena ovat lapsen kertomukset omasta perheestään, keitä hän kertoo kuuluvan omaan perheeseensä ja minkälaisia narratiivisia isä- ja äitikuvia lasten tarinoissa rakentuu.

Tutkimusmenetelmä on narratiivinen. Lasten tarinakonstruktioit olen kertonut uudelleen narratiivisiksi identiteettitarinatyypeiksi, joissa tuon esille lasten näkökulman, heidän antamiaan merkityksiä omasta elämästään lastensuojelun monivivahteisessa tapahtumassa ja samalla pohdin sitä, mitä nämä merkitykset tarkoittavat lapsen elämässä. Lasten isä- ja äititarinat olen kuvannut narratiivisina isä- ja äitikuvinä. Tutkimuksessa hahmottui kahdeksan erilaista tyyppitarinaa. Pienten lasten (5 - 9 -vuotiaat) tarinoista hahmottui kolme erilaista tyyppitarinaa: *taipuisan lapsen tarina*, *harrastajatarina* ja *kadonneen lapsen tarina*. Varhaisnuorten (10 - 13-vuotiaat) tyyppitarinoiksi muodostuivat *arkinen tarina* ja *ragnaritarina*. Jo aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten (14 - 18-vuotiaat) tyyppitarinat ovat *kesytön tarina*, *kaino tarina* sekä *muutostarina*.

Lasten tarinoissa olevista isämerkityksistä hahmottui neljä erilaista narratiivista isäkuva: *luotettavan isän*, *poissaolevan isän*, *väkivaltaisen isän* ja *ronskin isän* kuvat. Äitimerkityksistä hahmottui kolme erilaista narratiivista äitikuva: *etäisen äidin*, *hyvän äidin* ja *haavoittuneen äidin* kuvat. Tutkimuksen tulosten pohdinnassa nostetaan narratiiviset identiteettitarinat ja isä- ja äitikuvat yleisempään tarkasteluun suhteessa lastensuojelua koskevien teorioiden ja tutkimuksien viitekehykseen. Tämän lisäksi tuloksia tarkastellaan tarinoiden kentät –kuvan pohjalta.

Avainsanat: lastensuojelu, lastenkoti, vuorovaikutus, narratiivinen identiteetti, omaelämäkerrallisuus, isä –ja äitimerkitykset,

JOHDANTO

Lapsen huostaanotossa monet tekijät muuttuvat hänen elämässään. Lastenkodista tai sijaisperheestä muotoutuu lapselle lyhyt- tai pitkäaikaisesti uusi koti; hän saa uudet hoitajat, kaverit ja uuden pihapiirin. Tämä elämänmuutos ei voi olla vaikuttamatta lapsen tapaan hahmottaa omaa itseään ja elämäänsä, vaikka hänen yhteytensä omiin vanhempiinsa ja/tai lähimpiinsä säilyisikin. Lapsi joutuu jäsentämään elämäänsä uusista näkökulmista käsin ja muovaamaan tapahtumille erilaisia merkityksiä.

Pro gradu tutkielmassani tarkastelen 26 lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan lapsen elämäntarinoita. Tarinan kertojista 24 lasta asuu lastenkodeissa ja kaksi omassa syntymäkodissaan. Lapset ovat joko itse kirjoittaneet tai kertoneet työntekijöille omasta elämästään. Tarinankeruu kuuluu osana Stakesin tutkimus- ja kehittämishankkeen Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi (Bardy & Barkman, 2001) koulutusosioon.

Tutkielmani tarkoitus on selvittää, minkälaisia erilaisia kertomistapoja lapsilla on kertoessaan omasta itsestään ja miten he kuvaavat tarinoissaan omia vanhempiaan. Lasten tarinakonstruktiot olen kertonut uudelleen narratiivisiksi identiteettitarinatyypeiksi, joissa tuon esille lasten näkökulman, heidän antamiaan merkityksiä omasta elämästään lastensuojelun monivivahteisessa tapahtumassa ja samalla pohdin sitä, mitä nämä merkitykset tarkoittavat lapsen elämässä. Tyypitarinat rakentuvat identiteettitarinan ympärille: millaiseksi lapsi kertoo oman itsensä? Mihin lapsi kertoo kuuluvansa? Keitä lapsi kertoo kuuluvan perheeseensä, keitä hän kaipaa, ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä ja keihin hän turvautuu? Kyseiset teemat nousevat lasten tarinoissa. Narratiivisissa identiteettitarinoissa ja isä- ja äitikuivissa pyrin tavoittamaan lasten autenttisten tarinoiden tunnelmia ja jännitteitä.

Johdannossa käsittelen lasten huostaanoton eri näkökulmia sekä lastensuojelulain että lastensuojelua koskevien tutkimuksien kautta. Ennen huostaanottoa lapsille on kasaantunut paljon kokemuksia, jotka vaikuttavat heidän kasvuunsa ja kehitykseensä. Puhuttaessa lapsista, jotka ovat eläneet riskiolosuhteissa, emme voi ohittaa perinteistä kiintymyssuhdeteoreettista pohdintaa. Teoria syventää ja tarkentaa sitä kokonaiskuvaa, joka ilmentyy lastensuojelulaitoksissa elävien lasten elämismaailmassa. Johdannon lopuksi tarkastelen identiteettiä narratiivisesta lähestymistavasta käsin. Narratiivinen näkökulma ohjaa myös tekstiaineiston lukemistani, josta kerron lähemmin menetelmäosassa.

Huoli lapsesta on lastensuojelussa alkuunpaneva voima. Ilman huolestuneisuuden tunnetta ei ole lastensuojelullisia tekoja (Forsberg, 2002). Lastensuojeluilmoitukset tulevat usein koulun, päivähoidon, naapureiden tai sukulaisten taholta, minkä perusteella lastensuojelutoimiin ryhdytään. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on selvittää ilmoituksen antajan huolen todenperäisyys (Bardy, 2001). Lastensuojelun asiakkuus voi tulla myös perheen itsensä ilmoittamana. Lapset tai vanhemmat saattavat ottaa yhteyttä lastensuojeluun saadakseen apua perheenjäsenen tai perheen asioiden selvittämiseen (Muukkonen & Tulensalo, 2004).

Lapsen huostaanottoon joudutaan lastensuojelulain mukaan turvautumaan jos lapsen terveys ja kehitys vaarantuvat, ja jos muiden toimintojen avulla ei voida tilannetta kohentaa, ja jos sijoitus on lapsen edun mukaista. Huostaanotolla tarkoitetaan lastensuojelulain 22§:n mukaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lähes aina kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää joko perhehoitona tai laitoshuoltona taikka muulla tarkoituksenmukaisella tavalla.

Lapsi voi olla sijoitettuna kodin ulkopuolella eri perustein. Hän voi olla myös sijoitettuna oman kodin ulkopuolelle ilman, että hänet on huostaanotettu. Huostaanotto voi perustua asianomaisten suostumukseen tai toteutua vastoin heidän tahtoaan. Näissä molemmissa tapauksissa perusteet ovat samat: alle 18-vuotias lapsi on otettava sosiaalilautakunnan huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto

1. jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla tavalla,

2. jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja

3. jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Huostaanottoon voidaan ryhtyä jos kaikki nämä kolme edellytystä täyttyvät yhtä aikaa. (Heino, 1998). Lastensuojelutoimenpiteiden tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Mainittuihin tavoitteisiin pyritään vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Periaatteiden taustalla on ajatus siitä, että lapsi saa kaikissa olosuhteissa sellaisen huollon kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/83) on säädetty.

Lapsen huostaanotto on syviä ja voimakkaita tunteita herättävä tapahtumasarja. Se koskettaa huostaanottopäästästä tekevää ammattilasta, lapsen hoitajia ja ennen kaikkea lasta itseään. Huostaan otettua lasta on aina jollakin lailla loukattu (Ryan & Walker, 1999). Hänen kokemansa ahdistus ja pelko koskettavat koko perhettä (Kalland, 2001). Marjatta Bardyn (2001) mukaan lapsen sijoittamisella oman kodin ulkopuolelle pyritään ehkäisemään syrjäytyminen ja turvaamaan liittyminen. Syrjäytymisessä on hänen mukaansa kyse liittymisen ongelmista, sillä syntyessään lapsi pyrkii liittymään ja kiinnittymään ympärillä oleviin ihmisiin. Bardy kuvaakin taistelua syrjäytymistä vastaan taisteluna liittymisen puolesta.

Suomessa on 1990-luvun alusta lähtien kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden lasten kokonaismäärä tasaisesti lisääntynyt. Kun vuonna 1991 oman kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna yhteensä 8724 lasta, niin vastaavasti vuonna 2002 luku on kohonnut yli 14 000 lapseen. Sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2-5 prosentin vuosivauhdilla. Lapsista yli puolet (7 829) olivat huostaan otettuja. Sijoitetuista lapsista vuonna 2002 oli 57% laitos- tai muussa huollossa ja 43% perhehoidossa. (Stakesin lastensuojelutilasto, 2004). Yhdelle lapselle kertyy elämänsä aikana yhä useammin useita sijoituksia. (Bardy, Salmi & Heino, 2001). Sijoituksissa lapset rakentavat toistamiseen uuden yhteyden hoitaviin aikuisiin. Ongelmia syntyy, kun biologiset vanhemmat eivät anna lapsilleen ”lupaa” kiintyä uusiin hoitajiin, jolloin lapsille syntyy jatkuva lojaliteettiristiriita (Autiosaari, 2000).

Perhekeskeisen sosiaalityön periaatteena on se, että lapsia autetaan parhaiten auttamalla heidän vanhempiaan (Mukkonen & Tulensalo, 2004). Lastensuojelun sosiaalityötä on arvosteltu vanhempikeskeisyydestä ja siitä, että lasten kokemukset tulevat harvoin kuulluksi. 1990-luvulla tehdyissä tutkimuksissa toistetaan havaintoa lasten näkymättömyydestä sosiaalityössä (Bardy, Salmi & Heino 2001). Tämän vuoksi lastensuojelutyötä on alettu kehittää 1990-luvun lopussa enemmän lapsikeskeiseksi. Useissa lastensuojelua koskevissa kirjoituksissa muun muassa Bardy (2001), Oranen (2001) ja Mukkonen & Tulensalo (2004) määrittelevät lapsikeskeisyyden lapsen kanssa työskentelynä, lapsen oman näkökulman tavoittamisena ja kuulemisena. Lapsen kohtaamisen lisäksi tärkeänä pidetään myös lapsen vanhemman ja lasta auttavan työntekijän omien lapsuuksien kohtaamista. Lapsi tulee parhaiten autetuksi, kun lapsen kasvatusympäristö tarjoaa lapselle väyliä tunteiden ja kokemusten ilmaisemiselle. Lapsilähtöisten menetelmien tueksi voidaan kohdistaa tuki myös lapsen kanssa toimiviin henkilöihin (*hoitajalähtöiset menetelmät*), jolloin muutoksen lapsen

elämässä käynnistää hoitaja (sijaisvanhemmat tai työntekijät) ja hänen erityinen toimintansa vuorovaikutustilanteissa (Leskinen, 2002).

Suomalaisissa lastensuojelun sijaishuoltoon painottuvissa tutkimuksissa näkökulmina painottuvat lasten puutteiden ja hoivan tarkastelut ja niiden vaikutukset lasten psyykkiseen hyvinvointiin. Tutkimuksissa selvitetään sijoitettujen lasten ja nuorten perheiden taustatekijöitä, sukupolvi-perimää ja kulku-uraa (mm. Bardy, 2001; Haapasalo & Repo, 1998). Tutkimuksissa on myös tarkasteltu lastenkodeissa asuneiden nuorten lapsuuden aikuissuhteita (Reinikainen, 1996). Lasten arkea laitoksessa ovat kuvanneet etnografisessa tutkimuksessaan Pösö (2004) ja Törrönen (2003). Psykologiset tutkimukset ovat painottuneet lasten oppimisvaikeuksien (Lehto-Salo ym., 1999) ja kiintymyssuhteiden (Sinkkonen & Kalland, 2001) tarkasteluun. Lasten identiteettitutkimusta on verrattain vähän (Laurila 1999). Pasanen (2001) psykiatrisessa tutkimuksessa selvitetään lastenkodeissa asuvien lasten kehityksellisiä riski- ja suojaavia tekijöitä sekä heidän oirehdintaansa ja hoidontarvettaan. Painotan tutkielmassani nimenomaan suomalaisia tutkimuksia, sillä huostaanottotapahtuma sekä sijaishuolto ovat sidoksissa sekä vallitsevaan kulttuuriin että maan lainsäädäntöön (muun muassa Laurila, 1999), vaikka haavoittuvissa olosuhteissa elävien lasten ongelmat ovatkin universaaleja.

Haapasalon ja Revon (1998) mukaan lastensuojelun asiakkuus näyttää olevan monien riskitekijöiden tulos. Kuitenkaan pelkkään perheeseen, lapseen tai elämäntilanteeseen liittyvät ongelmat eivät riitä kuvaamaan asiakkaaksi valikoitumista, vaan myös sosiaaliviranomaisten toimintatavoilla ja perheen lähiympäristöllä on merkitystä lastensuojelun piiriin tulemisessa. Myös Pasanen (2001) tutkimuksen mukaan lastensuojeluasiakkuus on monitasoinen, lukuisien eri vaikutusten kasaamana syntynyt ilmiö.

Suomessa tehdyissä tutkimuksissa (muun muassa Bardy, Salmi & Heino, 2001) on selvitelty sijoitettujen lasten ja nuorten asiakasperheen taustatekijöitä. Tyypillistä perheille oli hajanaisuus ja sosiaalisten ongelmien yleisyys. Vanhemmilla esiintyi alkoholiongelmia sekä kasvatuskyyttömyyttä. Yleisimmät huostaanottopäätöksen syyt liittyivät vanhempien alkoholinkäyttöön, psyykkisiin vaikeuksiin sekä perheristiriitoihin. Varsinkin äidin hallitsematon alkoholinkäyttö on yhteydessä lapsen hoidon laiminlyöntiin (Pasanen, 2001). Lastensuojelulasten vanhemmista 28 % on ollut itse lapsuudessaan lastensuojelun asiakkaana (Haapasalo & Repo, 1998). Näin ollen lastensuojelulaitoksen työntekijä on saattanut hoitaa sekä äitiä että tytärtä oman työuransa aikana.

Pasanen (2001) on koonnut väitöskirjassaan suomalaisista lastenkotilasten tutkimuksista yhteenvedon, jossa todetaan laitoksiin sijoitettujen lasten olevan moniongelmaisista ja

vakavasti oireilevia, eivätkä he juurikaan poikkea lastenpsykiatrisille osastoille sijoitetuista lapsista oireilultaan. Pasasen mukaan lastenkodissa asuvilla lapsilla on paljon vakavia kontakti- ja kontrollihäiriöitä, joiden seurauksena heidän on usein vaikea kiinnittyä vuorovaikutussuhteeseen omahoitajan kanssa. Tutkimuskoosteen perusteella enemmistö lastenkotilapsista on altistunut seksuaaliselle tai fyysiselle väkivallalle. Väkivaltaisuutta arvioitiin ilmenevän puolessa (45%) lasten perheistä ja seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi oli joutunut 6-8% lapsista. Seksuaalisen väkivallan kohteena olleilla lapsilla todettiin olevan vakavia psyykkisiä oireita.

Laurila (1999) kuvaa sijaiskodeissa kasvaneiden tyttöjen yleisiä ja usein esiintyviä minäkuvan piirteitä¹. Tyttöjen yleiseksi psyykkiseksi piirteiksi kuvataan identiteetin epäselvyys ja hajanaisuus, alhainen itsetunto, masentuneisuus ja tunnetyhjyys. Tyttöjen elämäntapaa kuvataan vastuuttomuudella ja ajelehtivalla elämänotteella. Tutkiessaan omassa interventiotutkimuksessaan pitkäaikaisessa sijaiskotihoitossa olleiden 20-vuotiaiden tyttöjen identiteetin eheyttä, minäkäsitystä ja sijaisäitirepresentaatiota Laurila (1999) toteaa, että tyttöjen selviytyminen oli yhteydessä heidän historiaansa sijaisperheessä. Hänen mukaansa tytöt eivät poikenneet merkittävästi minäkuvansa suhteen vertaisryhmästä². Sijoitettujen tyttöjen äitikuva oli rakenteeltaan erilainen. Identiteetin rakenteesta oli löydettävissä ydinidentiteetin rakenne, joka oli selvästi yhteydessä äidin lämpöön liittyvään kasvattajarepresentaatioon. Tyttöillä, joilta puuttui psykologinen äitisuhde sijaisäitiin tai biologiseen äitiin, oli ydinidentiteetin alueella vaurio ja myös heidän jatkuvuudentunteensa oli heikentynyt. Biologisessa perheessä kasvavan lapsen paineet persoonallisen identiteetin muutoksiin ovat vähäisempiä sen sijaan sijoitetulla lapsella paineet menettää tuttu määrittely itsestään tai tunne kuulumisesta johonkin ovat huomattavasti suuremmat (Laurila, 2000).

Katvalan (2001) mukaan äidin läsnä- ja poissaolon kokemukset ja muistot toivat esille moninaisen äidin. Hänen tarina-aineistossaan haastateltujen välittämät äitiyden uskomukset muovasivat varsin perinteistä äitikuva, jossa korostui äidin läsnäolon tärkeys kodille ja lapsille. Näissä uskomuksissa hyvän äidin paikka on kotona ja tehtävä hoitaa lastaan.

Eronen (2003) on tutkinut lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkerroista häpeän tunteita ja kokemuksia. Omaelämäkerroissa (Bardy, Barkman & Janhunen, 2000) kirjoittajat eivät suoranaisesti kerro häpeästään, vaan häpeä liittyy moninaisesti muihin tunteisiin ja häpeän tunne on erilaista eri subjektipositioissa. Häpeä ei liity yksioikoisesti lastenkodissa tai sijaisperheessä kasvamiseen. Toisissa kertomuksissa häpeän tunteet vähenevät, kun kertoja on

---

¹ Aineisto pohjautuu 11 perhehoidon sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin.

² Verailuryhmänä oli 100 tytön satunnaisotos samanikäisistä tytöistä.

päässyt pois kotoaan tai tullut sosiaalityön asiakkaaksi. Erosen mukaan olosuhteiden muuttaminen ei vaikuta häpeän määrään, ellei se samalla muuta vuorovaikutussuhteita ja jäsenä sosiaalisia suhteita uudella tavalla myötämielisemmiksi.

Pro gradu –tutkielmassaan Peltola (1997) selvittää, miten lastenkodissa asuva lapsi sopeutuu kouluun, miten hän siellä syrjäytyy ja miten ehkäistä hänen syrjäytymistään koulussa³. Sopeuttavaksi tekijäksi koulussa nousi kuunteleva, välittävä ja rajat asettava opettaja, joka samalla on lapselle aikuinen ystävä. Syrjäyttäviksi tekijöiksi nousivat koulukaverien puute ja opettajien välinpitämättömyys.

Huostaanotetut lapset ovat altistuneet traumatisoiville kokemuksille. Trauma vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja minäkuvaan. Se synnyttää pelkotiloja ja muuttaa lapsen kykyä muistaa asioita ja tapahtumia. Hukkasen (2002) mukaan erityisen vaikeaksi lasten tilanteen tekee se, että noin 70 % lasten kotien lapsista on menneisyydessään kokemusta useammasta kuin yhden tyyppisestä traumasta. Kallandin ja Sinkkosen (2001) tutkimuksessa tutkituilla lapsilla oli keskimäärin seitsemän erilaista puutteellista tai traumaattista tekijää kasvuympäristössään. Traumatisoituneella lapsella on vaikeus hallita omia tunteitaan, hän saattaa olla ylikihtynyt ja turtunut: lapsi ei itke. Myös itsetuhosuutta, kuten ihon viiltelyä ja polttamista esiintyy kaltoin kohdeltujen lasten keskuudessa. (Whitwell, 2002; Eskonen, 2002; Oranen, 2001). Oranen (2001) painottaa, että lapsen suhde kotona tapahtuvaan väkivaltaan on aina aktiivinen.

Syntymäkodistaan pois joutuneella lapsella on usein kiintymyssuhde omiin vanhempiinsa häiriintynyt. Hän on joutunut kokemaan paljon eroja ja hyljeksintää vanhempiensa suhteen (Pasanen, 2001). Kiintymyssuhdeteoria on teoria yksilön kiinnittymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin. Psykoanalytikko ja psykiatri John Bowlbyn luoman kiintymyssuhdeteorian pääajatus on se, että lapsen kokema äidinriisto ja äidin rakkauden menetys voivat uhata lapsen kehitystä. (Hautamäki, 2001). Kehityopsykologisessa tarkastelussa lapsuuden varhaiset ihmissuhteet toimivat ikään kuin harjoituskenttänä tunteiden ja ajattelun kehittymiselle (Punamäki, 2001). Lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välinen vuorovaikutussuhde luo pohjan sille, miten ihminen ymmärtää itsensä, arvonsa ja suhteensa muihin ihmisiin ja on myös suojaava tekijä riskioiloissa elävälle lapselle (Bardy & Barkman, 2001; Turunen, 2002). Punamäen (2001) mukaan kyseiset mielensisäiset mallit eivät sellaisenaan siirry myöhempään elämään, mutta ne muovaavat kehitystä. Varhaisessa ihmissuhteessa opitut mallit ohjaavat lasta uusissa tilanteissa ja elämänkaaren kriiseissä (Sinkkonen, 2001). Lapsen kiinnittymistä

---

³ Ongelmiin haettiin vastauksia tutkittavien lasten koulukokemuksien, -toiveiden ja -odotusten kautta. Tutkimukseen osallistui yhdeksän lasta kahdesta eri lastenkodista.

perheeseen edesauttavat turvalliset olosuhteet, kuuluminen johonkin, toimiva perhe-elämä ja rakastetuksi tuleminen (Turunen, 2002). Winnicot (1988) korostaa identiteetin syntymiselle välttämättömänä hoitavan henkilön kykyä peilata hoivan ja huolenpidon kautta tämän kehittyvää minuutta. Lapsi pääsee rakentamaan omaa identiteettiään toisen ihmisen auttamana. Lapsi tietää, että luottamansa ihminen pystyy ”kantamaan” (holding) häntä mielessään.

Kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen hyvin kokonaisvaltaisesti. Se vaikuttaa lapsen kognitiiviseen kehitykseen, muun muassa oppimiskykyyn (Pasanen, 2001), informaation säätelyyn (Crittenden, 2001) ja myöhempiin sosiaalisiin taitoihin ja valmiuksiin (Bowlby, 1973). Häiriöt varhaisessa kiintymyssuhteessa sekä muut traumaattiset kokemukset tuovat lapselle tunteen lähestyä elämää perimmäisestä epäluottamuksesta käsin.

Lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen alkukodissa on saattanut olla väkivaltaa eri muodoissa. Väkivallan eri muodot vaikuttavat myös kiintymyssuhteisiin vaurioittavasti. Kallandin (2001) mukaan laiminlyövien ja pahoinpitelevien perheiden vuorovaikutuksessa on tiettyjä tunnusomaisia ominaisuuksia. Jatkuva arkipäiväinen lapsen nimittely, väheksyminen ja huutaminen vahingoittaa lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta ja lapsen kehitystä. Suomessa 1990-luvulla tehdyssä tutkimuksessa on todettu, että yli kolmasosa tutkimuksessa mukana olleista sijoitetuista lapsista on joutunut väkivallan todistajaksi tai se kohteeksi. Tämän lisäksi vanhemmat ovat laiminlyöneet lapsia. Noin 75 % lapsista oli saanut erittäin puutteellista hoivaa, jolloin heitä oli fyysisesti ja/tai henkiseksi laiminlyöty.

Kalland (2001) siteeraa Crittendeniä, joka on tutkinut sekä lasta pahoinpiteleviä että laiminlyöviä äitejä ja heidän tyypillisiä vuorovaikutusmallejaan. Kallandin mukaan Chittenden toteaa, että pahoinpitelevät äidit omaavat hyvin dominoivan ja uhkailevan vuorovaikutuksellisen tyylin puhuessaan lapsensa kanssa. Heidän lapsissaan oli nähtävissä oletus tämän systeemin vastustamisesta. Laiminlyövien äitien vuorovaikutuksessa näkyy epävarmuus, epäily ja merkityksettömyys suhteen olemassaolosta, jolloin heidän lapsillaan vuorovaikutuksellinen oletus oli samanlainen. Jos lapsi on joutunut sekä pahoinpitelyyn että laiminlyönnin uhriksi, on hän saattanut saada osakseen sekä vihamielistä suhtautumista että puutteellista hoivaa ja huolenpitoa. Toisaalta Crittenden (2001) painottaa, etteivät pahoinpitelevät vanhemmat eroa ehdottomasti muista vanhemmista. Lapsen pahoinpitely saattaa olla yksi vanhempien käytökseen vaikuttavien olosuhteiden monista seurauksista. Hänen mukaansa pahoinpitely liittyy perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa rakkauteen, raivoon ja pelkoon.

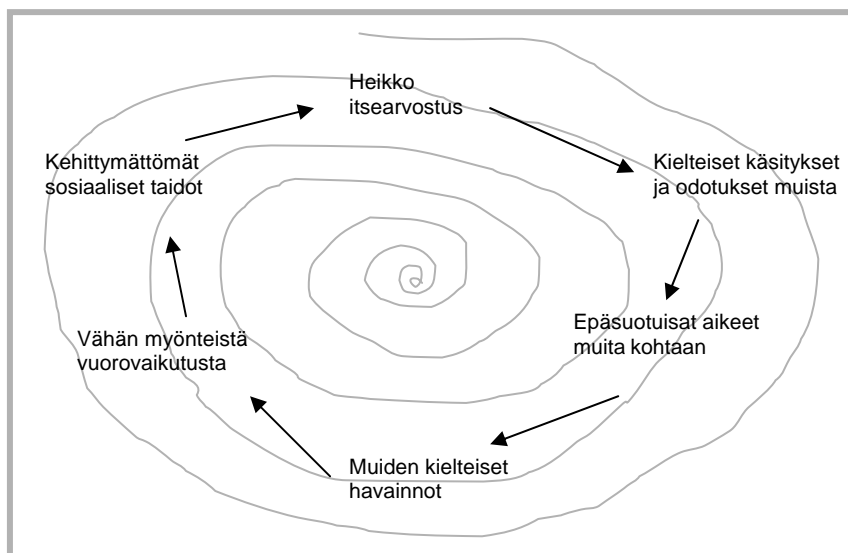
Lasta suojaavia tekijöitä on useita. Lasta suojaa ja tukee hänen lähipiirissään oleva turvallinen ja lapselle aidosti läsnä oleva aikuinen tai jos hänellä on kavereita, joiden kanssa hän voi viettää vapaa-aikaansa iälleen sopivalla tavalla. Riskiolosuhteissa elävää lasta suojaa myös hänelle mieluinen, tyydytystä tuottava harrastus. Lapsen persoonallisuuspiirteistä sopeutuvuus, avoimuus ja positiivinen suhtautuminen uuteen edesauttavat lapsen kehitystä. Jos lapsi omaa empatiakykyä, sisäisen toiminnan kontrollia, on älykäs, omaa hyvät sosiaaliset taidot ja on huumorintajuinen, toimivat nämä eri osatekijät lasta suojaavina tekijöinä riskiolosuhteissa. (Oranen, 2001; Pasanen, 2001). Pasanen (2001) korostaa myös sitä, että lastenkodissa asuvalla lapsella on voimavaroja, kunhan ne vain nostetaan esille. Hänen tutkimuksessaan poikien voimavarat kytkeytyivät liikuntaan ja tyttöjen taideaineisiin ja liikuntaan. Lasten vahvuutena todettiin olevan itsensä kokonaisvaltainen ilmaiseminen. Pasanen toteaa: ”toiminnalliset ja luovuutta tukevat menetelmät voivat tarjota keinon vahvistaa lasten itsetuntoa ja samalla pienentää heidän kynnystään kiinnittyä laitoksen ulkopuoliseen sosiaaliseen ympäristöön (Pasanen, 2001, 175).”

Jos lapsi ei ole kiinnittynyt kehenkään, ei hän pysty luottamaan itseensä eikä muihin ihmisiin. Hän tuntee olevansa paha. (Hughes, 1997). Kaltoin kohdellun lapsen vaikeus ottaa tarjolla olevaa hyvää vastaan perustuu juuri tähän. Kun lapset eivät ole tottuneet saamaan lohdutusta tai ymmärrystä, eivät he sitä osaa vaatia tai pyytää. Mitä pienempi lapsi on, sitä vähemmän hänellä on käytössään keinoja jäsentää ja ymmärtää pahoja kokemuksia. Pitkäkestoinen laiminlyönti, elämän epävakaisuus ja kaltoin kohtelu johtavat myös vauvoilla omien tunteiden ja kokemusten kieltämiseen. Vauvat reagoivat voimakkaaseen meluun, vihaisiin äänenpainoihin, aikuisten ahdistukseen ja kiintymykseen, ja näin aistivat ympäristön ilmapiirin (Oranen, 2001).

Perhe edustaa lapselle yhtä elämän merkityksellistä aluetta, jossa lapselle muodostuu lähtökohdat perusturvallisuudesta ja tunteesta mihin hän kuuluu. Perheen sisäinen vuorovaikutus on ratkaisevassa asemassa, kun lapsi ilmaisee tunteitaan ja alkaa tunnustella niitä. Useissa lastensuojelun piirissä olevissa perheissä vuorovaikutustaidot ovat puutteelliset. Perheitä voidaan kuvata ns. ’autistisena perhetyyppinä’, joka tarkoittaa sitä, että perheillä ei ole voimaa vaikuttaa omiin perheenjäseniin. Esimerkiksi perheen isä saattaa yhtäkkiä lähteä kotoa ja tulla takaisin kuukauden päästä ilman, että hänen poissaoloonsa kiinnitetään mitään huomiota (Varilo ym., 2000). Perheiden heikosta vuorovaikutuksesta seuraa usein, että perheet hajoavat helposti ja niissä ollaan kyvyttömiä näkemään ja kuulemaan muita perheenjäseniä. Perheen sisäisten asioiden salailu, häpeä ja vaikeneminen vaikuttavat siihen, millaisiksi lasten muistot lapsuudesta muovautuvat. Puhumattomista asioista syntyy

sirpaleisia, negatiivisia tunteita herättäviä ja hetkittäin mieleen nousevia muistoja (Eskonen, 2002).

Laineen (Laine & Talo, 2002) tutkimusryhmän mukaan lapsen heikko itsearvostus vie lapsen negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessiin (kuva 1.). Varhaislapsuuden vuorovaikutustilanteista lapselle muodostuu kuva omasta arvokkuudestaan. Vuorovaikutuksen puutteellisuus ja ongelmallisuus luo lapselle heikon itsearvostuksen. Yhteys muihin ihmisiin pohjautuu epäluuloon, mikä vaikuttaa lapsen käsityksiin ja odotuksiin kielteisesti. Hän saattaa käyttäytyä aggressiivisesti ja epäsovinnaisesti, mikä taas vaikuttaa siihen, miten muut ihmiset reagoivat häneen. Lapsi saa osakseen vain vähän myönteistä vuorovaikutusta, joten hänen sosiaaliset taitonsa jäävät kehittymättä. Lapset tottuvat myös siihen, etteivät aikuiset kysy heidän mielipidettään. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehämäinen prosessi voi vaikuttaa lapseen siten, että hän jättäytyy sivustakatsojaksi hänen elämäntilannettaan koskevilla hoitoneuvotteluissa.

Kuva 1. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine & Talo, 2002).

Kun lastensuojelua koskevia tutkimustuloksia tarkastelee yksittäisen diagnoosin, esimerkiksi depression perusteella, voidaan todeta, että sijoitetulla lapsella on suuri riski sairastua masennukseen. Nykytutkimuksen perusteella syitä lapsen masennukselle ovat perinnöllisyys ja ympäristötekijät (masentuneiden vanhempien lapsilla on riski sairastua masennukseen); neurobiologiset syyt; psykologiset syyt, joihin liittyvät lapsen persoona ja kasvatusympäristön vuorovaikutus; väkivallan kokemukset ja näkeminen sekä traumaattiset kokemukset (muun muassa Himilä-Mälkki, 2004). Sijoitetun lapsen elämäntarinassa voi olla merkityksiä kaikista näistä riskitekijöistä.

Lastensuojelua koskevien tutkimusten eri näkökulmien pohjalta voidaan olettaa, että lapsilla omasta elämästä kertominen on ongelmallista. Lasten elämäkokemukset ovat usein rajoittuneet aikuisten kasaantuneiden ongelmien ympärille, joten tämä heijastuu lasten tapaan hahmottaa omaa elämäntarinaansa; mennyttä, nykyistä ja tulevaa. (Bardy & Barkman, 2001; Varilo ym., 1999). Lapsen elämäntarinassa saattaa olla paljon muistamattomia ja epäselviä kohtia tai häpeän peittämiä kokemuksia. Lastensuojeluperheiden elämäntilanteissa on paljon sellaisia asioita, joita ei haluta muistella. Häpeä ja syyllisyys estävät muistelemisen tai perheellä ei ole tapana yhdessä muistella ja käsitellä menneisyyden tapahtumia (Varilo ym., 1999). Varilon mukaan lastensuojelun sijaishuollon piirissä oleva lapsi ei välttämättä muista, minkälaiset ihmiset ovat häntä hoitaneet tai minkälaisissa paikoissa hän on asunut. Mikäli muistikuvia on, ovat ne epäyhtenäisiä, kronologisesti epäselviä ja hajanaisia. Varilo painottaa, että muistiaukot ovat tärkeä syy lapsen ja nuoren heikkoon minään, ja hän olettaa, että aukot elämäntarinassa johtavat minän muodostumisen vaikeutumiseen (Suoninen, 2000).

Tarinallisuuteen perustuvaa työvälinettä on sovellettu laajasti inhimillisessä vuorovaikutustyössä. 1990-luvulla kertomusnäkökulmaa alettiin käyttää lisääntyvästi myös psykoterapiassa ja tieteellisen tutkimuksen metodina. Yksi tärkeimmistä henkilöistä narratiivisen psykologian kehittämisessä on ollut Jerome Bruner (McLeod, 2002). Narratiivisen lähestymistavan ja tutkimuksen kohteina ovat tarinat ja tarinan kertominen; ihmisten käsityksiä itsestään ja heidän kokemuksiaan tutkitaan tarinoina. Voidaan todeta, että narratiivisessa lähestymistavassa on kysymys ihmisen omaa elämää koskevien kertomusten jatkuvasta rakentamisesta ja työstämisestä. (muun muassa: Hänninen, 1999; Heikkinen, 2001; Vilkkö, 1988)

Holma (1996) viittaa Gerger ja Gergeriin (1988), jonka mukaan ”self-narrative” käsite tarkoittaa kertomuksia, jotka muodostuvat ihmiseen liittyvistä tapahtumista. Näissä kertomuksissa ihminen muodostaa koossapysyviä yhteyksiä omien elämäkokemuksiensa välille. Koetulla identiteetillä on kertomuksellinen perusta, jossa tarina mahdollistaa menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden hahmottamisen yhtenäisenä kokonaisuutena. (Holma, 1996). Ihmisen kokemus itsestään ja elämästään juontuu siitä tarinasta, jonka valossa hän kulloinkin kokee olevansa tulossa jostakin ja etenemässä jotakin kohti (Hänninen, 1999). Jos kuitenkin tarinan pirstaleisuus luonnehtii mennyttä, näyttäytyä ja toteutuu tulevaisuuskin kaoottisessa muodossa (Holma, 1999). Eheys on lapselle todellista vasta silloin, kun hänelle muodostuu menneisyydestä tulevaisuuteen yltyviä ajallisia näköaloja.

Narratiivisen näkökulman mukaan rakennamme identiteettiämme tarinoissamme. ”Kuka minä olen?” –kysymys tuotetaan joka päivä uudelleen tulkkautuvana minätarinana

(Heikkinen, 2001; Holma, 1996). Elämäntarinamme kertoo myös siitä hetkestä, milloin tarina on tuotettu. Identiteetti ei ole pysyvä ja muuttumaton, vaan sitä rakennetaan jatkuvasti uudelleen kertomusten välityksellä. Tähän vaikuttaa vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa. Heikkisen (2001) mukaan narratiivinen identiteetti on ihmisen elämän aikana koetuista kokemuksista karttuva, jatkuvasti uudelleen muokkautuva tarina. Kertomuksen avulla ihminen kuvaa ja jäsentää omaa maailmaansa, hän organisoii kokemuksiaan ja muodostaa elämälleen merkityksen kertomuksen kautta. Ihmisen narratiivinen identiteetti syntyy siis omista henkilökohtaisista kertomuksista vuorovaikutuksessa toisten kanssa, johon vaikuttavat sekä kulttuuriset mallitarinat että oma henkilökohtainen historiamme (Arvilammi, 1998; Hänninen, 1999). Kulttuurimme tarinat vaikuttavat siten, että liitämme tiettyjä merkityksiä tiettyihin elämäntapahtumiin. ”Jokainen muistettu tapahtuma muodostaa tarinan, joka yhdessä muiden tarinoidemme kanssa muodostaa elämäntarinan, ja kokemuksellisesti puhuen elämäntarinamme on elämämme”, toteaa Arvilammi (1998, 8).

Ihanuksen (1999) mukaan identiteetti ei voi kehittyä ilman elämäntarinaa, vaan se rakentuu ja muokkaantuu kertomusten avulla: ihminen on kertomuksensa. Ihminen elää tarinaa, jota hän kertoo ja kertoo sitä tarinaa, jota elää. Narratiivinen identiteetti on siis keino ilmaista omaa yhtenäisyyttä ja johdonmukaisuutta elämäkokemuksissa, joita ihmiselle kertyy. Pahin itsestä kertova kertomus on se, että kertomusta ei ole (Holma, 1996).

Tarinoiden avulla ihminen voi tavoitella eheyttä ja jatkuvuutta elämään. Psykkisen tasapainon säilyttämiseksi tunne elämän jatkuvuudesta on keskeistä. Narratiivinen identiteetti muokkaantuu jatkuvasti kulttuurissa prosessissa, kun ihminen kertoo tarinaansa ottaen malleja yhteisen kulttuurimme tarinavarastosta (Heikkinen, 2001; Hänninen, 1999; Ihanus, 1999). Hännisen mukaan (1991) elämisen prosessi muovautuu tarinoiden pohjalta; ihminen soveltaa kokemuksista omaksumiaan tarinoita (henkilöhahmoja ja juonen kulkua) eläessään omaa ainutkertaista ja ainutlaatuista tarinaansa. Täten itsestämme kerrottu kertomus muovaa meidän elämäämme ja sen eri mahdollisuuksia.

Narratiivinen lähestymistapa tarjoaa tien kohti lasten omaa kokemusmaailmaa ja sen merkitys korostuu vaikeiden elämämuutosten, kuten lapsen huostaanoton, yhteydessä. Vakava muutos elämässä voi aiheuttaa elämäkerrallisen katkoksen ja näin ollen voi pakottaa identiteetin uudelleen rakentamiseen. (Hänninen, 1999.). Tämä voi johtaa tarinalliseen tyhjiöön, jolloin lapsi jää kokonaan ilman tarinaa. Lapsi voi kokea kaiken hämmentävänä tai ahdistavana. ”Tarinoita voidaan pitää elämänmuutoksen hallinnan välineinä, keinona hahmottaa muutos osaksi menneen ja tulevaisuuden yhdistävää juonta. Kun muutos katkaisee näköalan tulevaisuuteen, on kulttuurisesta varannosta omaksuttujen mallitarinoiden avulla

mahdollista hahmottaa ja ennakoida, miten tällaisissa tilanteissa yleensä käy”, toteaa Hänninen (1991, 349).

Identiteetikertomuksessa lapsi voi järjestää kokemuksiaan ajalliseen järjestykseen siten, että hän voi saada yhtenäisen käsityksen itsestään ja ympäröivästä maailmasta (Arvilammi, 1998). Kaltoin kohdellut lapset tarvitsevat kuitenkin elämäntarinan käsittelyssä aikuisen apua (Holma, 2003). Tuovilan (2001) mukaan luottamuksellisessa vuorovaikutuksessa kaltoin kohdeltu lapsi alkaa myös itse aktiivisesti hahmottaa omaa elämäntarinaansa, hän pääsee lähemmäksi omia kokemuksiaan, tunteitaan, ajatuksiaan ja muistojaan. Kun lapsi voi jakaa omaa elämäntilannettaan, tuo se hänelle tunteen kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Vuorovaikutuksen vastavuoroisuus, emotionaalinen tuki ja tasapainoinen kasvuympäristö voivat houkutella lapset kasvamaan ja kehittymään. Arvilammin (1998) mukaan identiteetikertomus tarjoaa henkilöille tunteen jatkuvuudesta ja merkityksestä elämässään, ja siihen luotetaan päivittäisen elämän järjestämisessä ja tulevien kokemusten tulkitsemisessä.

Narratiivinen identiteetti rakentuu myös eläytymällä toisten kertomuksiin. Toisten koskettavat kertomukset aktivoivat kuulijan vastaavia kokemuksia. Identiteetti rakentuu sekä kuuntelemalla että uudelleen kertomalla. Oma kertomus liitetään kulttuuriseen kertomusvarantoon (Heikkinen, 2001). Kertomalla ja keskustelemalla voidaan vertailla erilaisia kertomuksia, ja samalla syntyy useita vaihtoehtoisia elämänmahdollisuuksia (Ihanus, 1999). Tarinan jakaminen luo itseymmärrystä samanlaisessa tilanteessa oleville ihmisille. Kuten nuorille, joilla on traumaattisia kokemuksia, on vertaisryhmän tuki merkittävä (Holmberg, 2003). Tarinallisen kiertokulkuteorian (Hänninen, 1999) mukaan ihminen ottaa itselleen aineksia toisten tarinoista, mutta myös antaa yhteiseen jakoon oman tarinansa. Tutustumalla toisten tarinoihin voi saada uusia näkökulmia ja ajatuksia omaan elämään. Kertomalla tarinaa lapset voivat jäsentää elämänsä uudella tavalla, näin ollen tarina mahdollistaa muutoksen omassa elämäntarinassa. Elämäntarinoilla on suuri ainutkertaisuuden arvo, sillä ne siirtyvät lukijoiden oman elämän voimavaraksi. Kertomalla tarinaansa ihminen voi antaa kokemuksilleen muodon ja etäännyttää itsensä niistä. Tämän mukaan tarinoiden avulla lapset voivat ”kesyttää” kokemuksiaan.

Brunerin (1987) käyttämä käsite *fabula* muodostuu ihmiselämän ikuisista teemoista, jotka toistuvat lähes myyttisesti ja ajattomasti eri tarinoissa. Näitä teemoja ovat muun muassa mustasukkaisuus, kuuliaisuus, syntymä ja kuolema. Fabulan elementit tuovat tarinoihin universaalia ulottuvuutta, sillä ne ovat jännitteitä, joiden varaan inhimillinen elämä rakentuu ja joiden kanssa jokainen joutuu tekemisiin elämänsä aikana (Heikkinen, 2001). Fabulan tapaan myös lasten tarinoiden peruskysymykset - kuka minä olen, mihin minä kuulun ja

miten minä elän – ovat jokaista ihmistä koskettavia peruskysymyksiä, joita ihminen joutuu aika ajoin tarkistamaan.

Tutkielmassani tarkastelen 26 lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan lapsen elämäntarinoita narratiivisesta näkökulmasta. Johdannossa käsiteltyjen näkökulmien pohjalta voidaan olettaa, että lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevilla lapsilla omasta elämästä kertominen on pulmallista, jolloin myös narratiivisen identiteetin rakentuminen on ongelmallista. Jos lasten elämäkokemukset rajoittuvat aikuisten vaikeiden ja kasaantuneiden ongelmien ympärille, niin heijastuvatko ne myös lasten kertomuksiin ja lasten tapaan hahmottaa omaa elämäntarinaansa. Kysymykset, kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän, nousivat lasten tarina-aineistostani ja ovat toimineet lukemisen esiymmärryksen tasona. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisia narratiivisia identiteettejä rakentuu lasten kertomuksissa omasta elämästään? Millaiseksi lapsi kertoo oman itsensä? Millaisia kertomuksia lapsella on menneisyydestään, tulostaan lastenkotiin, peloistaan tai haaveistaan ja tulevaisuudestaan?

2. Minkälaisia kertomuksia lapsella on liittyen vanhempiinsa? Miten hän kuvaa vanhempiaan? Keitä lapsi kertoo kuuluvan perheeseensä, keitä hän kaipaa, ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä ja keihin hän turvautuu? Minkälaisia narratiivisia isä- ja äitikuvia lasten tarinoista rakentuu?

Tutkimukseni luonne on kuvaileva. Tutkimustuloksia ei ole tarkoitus yleistää lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten ainoiksi narratiivisiksi identiteettitarinoiksi, vaan pyrkimyksenä on kuvata tämän aineiston tarjoamia sisältöjä. Tutkimukseni näkökulma on narratiivinen, minkä mukaan tarinoita ei pidä lukea referaatteina kertojan elämästä. Tämän vuoksi pohdinnassani käsittelen lasten tarinoista nousseita teemoja suhteessa heidän tarinoihinsa sekä peilaamalla niitä alan kirjallisuuteen ja tutkimukseen.

MENETELMÄ

Osallistujat ja tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani on 26 lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan lapsen elämäntarinaa, jotka ovat tuotettu Elämäkertaketju –hankkeen puitteissa. Vuonna 2000 käynnistyi Stakesissa tutkimus, koulutus- ja kehittämishanke Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi lastenkotien ja perhehoidon työntekijöille (ks. Bardy & Barkman, 2001). Koulutus kesti reilun vuoden, jonka aikana osallistujat perehtyivät omaelämäkerralliseen työmenetelmään. Koulutuksen aikana työntekijät pääsivät kokemuksellisesti työstämään sekä omaa elämäänsä että työssään kohtaamiaan vuorovaikutustilanteita. Osallistujat tapasivat viitenä eri koulutuspäivänä ja tekivät niiden väliaikoina etätehtäviä. He kirjoittivat muun muassa oman elämäntarinan, minkä jälkeen he auttoivat lastenkodissa ja perhehoidossa asuvia lapsia kertomaan omasta elämästään. Työntekijät toimivat lastenkodeissa hoitajina, ohjaajina ja kasvattajina. Mukana oli myös kuusi perhehoidon työntekijää. Työntekijät valitsivat tarinatyöskentelyyn lapsen, jonka he tunsivat entuudestaan, joten lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutussuhde oli muodostunut ennen omaelämäkerrallista tilannetta.

Tarinankertojat ovat 5 - 18 –vuotiaita tyttöjä ja poikia. Osa lapsista on kirjoittanut tarinan itse, osa taas on kertonut tarinansa ja työntekijä on kirjannut sen. Lähinnä pienten lasten kanssa käytettiin soveltaen ns. sadutus-menetelmää, jossa työntekijä kirjaa lapsen tarinan sanatarkasti siten kuin lapsi on sen kertonut. Sadutuksessa lapsella on tilaisuus itse päättää, mitä hän kertoo: aloitteentekomahdollisuus tulee aikuisen lisäksi myös lapselle. (Karlsson, 1999). Kun tarina on lapsen mielestä valmis, lukee työntekijä tarinan lapselle. Tämän jälkeen lapsi sai halutessaan muuttaa tarinaa.

Lasten tarinoiden rakenteet vaihtelevat suuresti. Muutamassa tarinassa on selkeä juoni, ja niissä on havaittavissa alku sekä loppu. Enimmäkseen lasten tarinoissa tapahtumat ovat aikamääräisesti ja tapahtumakohtaisesti sekaisin. Pienten lasten tarinat ovat hyvin haastattelunomaisia, sillä osa työntekijöistä käytti apunaan apukysymyksiä. Kysymykset sisälsivät seuraavia teemoja. Miten lapsi kuvaa itseään ja perhettään? Miten hän kuvaa lastenkotiin/perhehoitoon tuloaan? Ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä? Keihin ihmisiin hän voi luottaa ja turvautua? Keitä hän ikävoi? Keitä hän pelkää? Lapselta kysyttiin myös millaisia muistoja hänellä on ja mitä hän toivoo ja tahtoo tulevaisuudelta?

Osa lapsista vastasi työntekijän esittämään kysymykseen lyhyesti, osa heistä taas kertoi tarinaansa runsassanaisesti. Pääsääntöisesti tarinat ovat pituudeltaan yhden sivun mittaisia, yhteensä noin 60 sivua. Osa työntekijöistä työskenteli lasten kanssa siten, että elämäntarinoita työstettiin muutaman kuukauden välein kaksi tai kolme eri versiota. Yhteensä aineistossani on 33 tarinaa. Jos yhdeltä lapselta on kaksi tai kolme tarinaversiota, olen lukenut ne yhden lapsen tarinana, koska lasten eri tarinaversiot tukevat sisältönsä puolesta toisiaan. Lapsi voi päästä eri versiossa eteenpäin omassa kertomuksessaan, erimerkiksi eräs tyttö rakentaa tarinaansa ensin kuulemiensa muistojen varassa, sitten omien kokemustensa välityksellä ja lopullisessa viimeisessä tarinaversiossa uudelleen ajateltuna. Ensimmäisessä tarinassaan hän kertoo vanhempiensa ja mummonsa kertoneen hänen olleen vauvana itkuinen. Toisessa tarinaversiossa hän kertoo: ”Halusin koko ajan maitoa vauvana. Mä en tykännyt tutista eikä pikkuvelikään tykkää.” Kolmannessa tarinassaan hän palaa taas samaan aiheeseen kyseenalaistaen kertomuksen. Tyttö kertoo vanhempiensa ja isovanhempiensa nimenneen hänet ”itkuvauvaksi”. ”Enhän ole oikeasti?”, kysyy kuusivuotias tyttö kertomuksessaan. Toinen lapsi taas ensimmäisessä tarinaversiossaan kertoo omaa tarinaansa hyvin vapautuneesti, mutta toisessa tarinassaan hän kertoo kaiken olevan ”en mä tiä” tai ”kakka”.

Lasten ikäjakauma on laaja. 5 - 8 -vuotiaiden lasten tarinoita ei voi tarkastella samanvertaisena jo lähes aikuisuuden saavuttaneiden lasten kanssa, joten jaottelin tarinat kolmeen eri ikäryhmään. Kirjoittajista 7 on poikia ja 19 tyttöjä.

Yhteenveto ikäryhmittäin:

5 – 9 vuotiaat tyttöjä 6 poikia 6	10 – 14 –vuotiaat tyttöjä 6 poikia 1	15 – 18 –vuotiaat tyttöjä 7 poikia 0
12 lasta	7 varhaisnuorta	7 nuorta

Tutkimusmenetelmänä narratiivinen analyysi

Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana ja mielenkiinnon kohteena ovat tarinat, tarinoiden kertominen sekä tarinoiden analyysi. Perustana on ajatus, että kertomukset ovat ihmiselle luonteenomainen tapa jäsentää elämää ja itseään. Sen tarkoituksena on tutkia kertomuksia sinänsä, niiden yleisiä rakennepiirteitä, lajityyppejä ja traditioita. Narratiivisen analyysin tavoite Rissmanin (1993) mukaan on välittää merkityksiä lukijoille tutkimuksessa olevien henkilöiden kokemuksista. Polkinhornen (1995) mukaan narratiivisessa analyysissä painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa aineiston tarinoiden perusteella. Uusi kertomus pyrkii tuomaan esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. (McLeod, 2002).

Lastenkotilapsista on kulttuurisia tarinoita, minkälaisia he ovat. Nämä tarinat ohjaavat paitsi lasten omaa tulkintaa elämästään, myös muiden ihmisten suhtautumista heihin (Hänninen, 1999). Pahimmillaan kulttuuriset tarinamallit voivat rajoittaa lasten liikkumatilaa siten, etteivät lapset pääse ”leimastaan” irti. Tarinallisuus voi tarjota mahdollisuuden muutokseen; kertomalla elämäntarinaa voi jäsentää elämäänsä uudella tavalla.

Aineistoni tarinat ovat elämänmuutostarinoita. Lähes jokaisessa tarinassa lapset kuvaavat lastenkotiin saapumistaan. Tämä muutos voi vaikuttaa identiteettiin, sillä saapuessaan uuteen ympäristöön lapsi reagoi uuteen tilanteeseen ja ottaa käyttöönsä selviytymisstrategioita. Muutoksen kuvaaminen tarinana antaa tapahtumien kululle jonkin mielen, juonen. Hännisen (1991) mukaan tarinat rakentuvat usein muutoksen ympärille, joten tarinassa kuvataan alkutilannetta, muutosta ja lopputilaa.

McLeodin (2002) mukaan tarina on kuin paketti täynnä tietoa. Tarinan (narrative) käsite on tuonut uutta näkökulmaa yhä useampien tieteenalojen jo aiemmin käynnissä olleeseen keskusteluun ja se yhdistää eri tieteenaloilla tehtävää tutkimusta, vaikkakin jokaisella on omat erityislaatuiset tutkimuskysymyksensä ja niistä juontuvat metodologiset vaatimuksensa. Tarina-käsitteen leviäminen kertoo sen mahdollisuuksista tehdä ymmärrettäväksi mitä erilaisimpia ihmiselämän ilmenemismuotoja. (Hänninen, 1999).

Kertomus on tyypillisimmin kielellinen esitys, mutta se voi tapahtua myös elokuvan, näytelmän, jopa yksittäisen kuvan avulla. Yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita eli se voidaan tulkita monella tavalla. (Hänninen, 1999). Alasuutarin (1994) mukaan kertomus on aina kokonainen esitys, jossa kertoja perustelee sen, miksi tarinansa kertoo.

Kertomus on ihmisen itsestään kertoma tarina. Se antaa mahdollisuuden säädellä sisäistä tarinaa sekä luo tapahtumista uusia tulkintoja. Kertomalla tarinaansa ihminen voi jakaa kokemuksiaan, saada niille vahvistusta ja heijastaa näin omia kokemuksiaan. Kerrottu tarina siirtyy kuulijoiden resurssiksi. (Hänninen, 1999).

Murray (1989) on kuvannut tarinatyyppisiä skemaattisesti eli ihmisten toimintaa ohjaavina tiettyinä malleina. Hännisen (1991) mukaan olennaista tarinatyyppittelyssä on niiden tapahtumien looginen rakenne ja niihin sisältyvät moraaliset jännitteet. Tarinatyyppittelyn ”helmi” on myös ihmisten käyttäytymisen ennustettavuus uusien tilaisuuksien mahdollisuuksien kenttänä.

Tutkiessaan työpaikan menetyksestä kertovien tarinoiden juonirakenteita Hänninen (1991) toteaa, että julkisuudessa esitetyt tarinat eivät pelkästään kuvaa todellisuutta vaan myös muovaavat sitä. Julkisuudessa voisi esittää esimerkiksi työttömyydestä myönteisemmän kuvan, jotta työttömyyden mallitarinoiden valikoima olisi rikkaampi. Komediatyyppinen työttömyystarina saattaisi johtaa ihmisen työttömäksi jouduttuaan hahmottamaan tilannetta uusien mahdollisuuksien kenttänä, tilaisuutena tunnustella omia tarpeita ja etsiä niille toteutumisen mahdollisuuksia. Joutilaisuudesta voi nousta jotain muuta kuin leimautumista rikostarinan päähenkilöksi. Ironiatarina voi vapauttaa orjallisesti tiettyjä kaavoja noudattavia ihmisiä ajattelemaan uudella tavalla. Murrayn ja Hännisen näkökulmat tarinatyyppittelyyn ovat olleet lähtökohtana omalle tutkielmalleni.

Aineiston analyysi

Lasten tarinat luovutettiin tutkimuskäyttöön nimimerkillä, sukupuolella ja syntymävuodella varustettuina. Lapset olivat tarinatyöskentelyssä muuttaneet alkuperäiset nimet ja paikkakunnat. Lapsilla oli luonnollisesti kaikki oikeudet kieltäytyä antamasta tarinaansa tutkimuksen käyttöön. Tutkimusaineisto on tuotettu *kerrontana (narrative)*, jossa tutkittaville annetaan mahdollisuus kertoa elämästään omin sanoin joko suullisesti tai kirjallisesti esitettynä (Heikkinen, 2001).

Kirjoitin tarinat tietokoneelle, jotta ne olisivat käytössäni sähköisessä muodossa. Tarinoista nousi seuraavat peruskysymykset: kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän ohjaamaan lukuani. Ensimmäinen tarkastelukulma muotoutui kuka minä olen – kysymyksen ympärille. Poimin tarinoista lasten kertomuksia omasta itsestään. Narratiiviset identiteettitarinat rakentuvat lapsen identiteettitarinan ympärille: millaiseksi lapsi kertoo oman itsensä? Kysymys sisältää myös teemoja, jotka koskettavat tarinoita turvallisuudesta ja luottamusta tuovista ihmisistä ja paikoista, pelkoa aiheuttavista tekijöistä, lapsen kertomuksista omista muistoistaan ja tulevaisuuden toiveistaan. Näitä kertomuksia olen liittänyt tyyppitarinoiden. Tarina-aineistosta ei löydy kahta samanlaista tarinaa, mutta niistä on löydettävissä paljon yhtäläisyyksiä, joiden avulla lasten narratiiviset identiteettitarinat muotoutuivat. Lasten tarinoissa on huomattavissa iän tuomia eroja siinä, minkälaisia teemoja

he nostavat tarinoihinsa. Tämän vuoksi ryhmittelin lasten tarinat kolmeen eri ikäluokkaan.

Yksittäiset tyypitarinat sisältävät aiheita useamman lapsen tarinasta, joten tyypitarinat suojaavat lapsen tunnistettavuutta. Vaikka olen muuttanut tarinoissa jo valmiiksi muutetut nimet, silti törmäsin eettisiin kysymyksiin koskien lasten autenttista kerrontaa. Jokainen lukija voi löytää itsensä yleisellä tasolla tyypitarinoista, mutten toivo tarinoiden kirjoittajien löytävän itsensä tyypitettyinä. Tämän vuoksi esittelen tutkielmassani tyypitarinoiden synteesit, jotka olen koostanut seuraavanlaisesti. Jotta lasten autenttista kerrontaa esiintyisi mahdollisimman vähän, olen lisännyt tyypitarinoihin omaa kerrontaani pitäytyen lasten antamissa merkityksissä. Tämän jälkeen olen palannut lasten tarinoihin yhä uudelleen ja uudelleen, jotta tyypitarinat seuraisivat mahdollisimman tarkasti ja luotettavasti lasten kerrontaa. Kaksi tyypitarinaa sisältää aiheita yksittäisen lapsen tarinasta. Olen halunnut tuoda nämä yksittäiset tyypitarinat esille siksi, koska luulen näiden olevan yleisempiä mitä omassa tarina-aineistossani esiintyy. Näihin tyypitarinoihin olen lisännyt omaa kerrontaani enemmän kuin muihin tyypitarinoihin.

Toinen tarkastelukulmani liittyy lasten kertomuksiin omasta perheestään. Mihin minä kuulun? Keitä lapsi kertoo kuuluvan perheeseensä, keitä hän kaippaa, ketkä ovat hänelle tärkeitä ihmisiä ja keihin hän turvautuu? Olen eritellyt ja poiminut tarinoista kertomuksia, jotka koskevat lapsen perhettä, äitiä ja isää. Lapset kertovat vanhemmistaan osana tai välähdyksenä toisen tarinan sisällä. Isä- ja äitikuva ovat monen lapsen tarinassa ikään kuin ripoteltuina palasina. Ryhmittelin koko aineiston isää ja äitiä koskevat kuvaukset ja näistä kuvauksista, tarinoista, tai paremminkin kuvista, alkoi hahmottua erilaisia narratiivisia isä- ja äitikuva. Näin ollen yksittäinen isä- tai äitikuva sisältää useamman lapsen kuvausta omista vanhemmistaan.

Lasten tarinoista nousseiden narratiivisten identiteettitarinoiden ja isä- ja äitikuviin avulla tulkitsen ja esitän mahdollisia selityksiä lasten antamille merkityksille. Nostan oman puheeni yleiselle tasolle, jotta en lukisi lasten tarinoita dokumentteina lasten elämästä vaan kertomuksina, joita lapset ovat tuottaneet joko yksin kirjoittamalla tai yhdessä aikuisen kanssa. Narratiivisen tutkimuksen piirissä esiintyy erilaisia näkemyksiä elämän ja kertomuksen välisestä suhteesta.

TULOKSET

Lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan 26 lapsen elämäntarinoista tarkastelin, miten heidän tarinoissaan narratiivinen identiteetti rakentuu ja minkälaisia narratiivisia isä- ja äitikuvia tarinoiden sisältä hahmottuu. Narratiiviset identiteettitarinat rakentuivat lapsen identiteettitarinan ympärille: millaiseksi lapsi kertoo oman itsensä ja minkälaisia kertomuksia hän kertoo menneisyydestään, nykyhetkestään ja tulevaisuudestaan? Isä- ja äitikuvat kuvailevat lasten kertomuksia vanhemmistaan, jotka lapset nimeävät isikseen ja/tai äideikseen.

Esittelen tutkimuksessani tarinoiden synteeseit, jotka olen työstänyt seuraavanlaisesti. Yksittäinen tyyppitarina ja kuva sisältävät aiheita ja merkityksenantoja useamman lapsen tarinasta. Jotta lasten autenttista kerrontaa esiintyisi mahdollisimman vähän, olen lisännyt tyyppitarinoiniin ja kuviin omaa kerrontaani pitäytyen tiukasti lasten autenttisissa merkityksissä. Tämän jälkeen olen palannut lasten tarinoihin yhä uudelleen ja uudelleen, jotta tyyppitarinat ja kuvat seuraisivat mahdollisimman tarkasti ja luotettavasti lasten kerrontaa.

Tarinoissa olevat lainaukset ("xxx") ovat lasten omaa autenttista puhetta. Sukupuolen olen kuvannut seuraavalla tavalla: jos tyyppitarina sisältää sekä tyttöjen että poikien tarinoita, kerron tarinaa *kertojan* ominaisuudessa. Jos tyyppitarinassa on vain tyttöjen puhetta, niin kertojana on silloin *tyttö* ja vastaavasti, jos tyyppitarina koostuu poikien tarinoista, on tarinankertojana *poika*.

NARRATIIVISET IDENTITEETTITARINAT

Lasten omaan itseensä liittyvistä kertomuksista olen eritellyt kahdeksan erilaista narratiivista tyyppitarinaa. Pienten lasten tarinoista hahmottui kolme erilaista tyyppitarinaa; *taipuisan lapsen tarina*, *harrastajatarina* ja *kadonneen lapsen tarina*. Varhaisnuorten tyyppitarinoiksi muodostuivat *arkinen tarina* ja *raggaritarina*. Jo aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten tyyppitarinat ovat *kesytön tarina*, *kaino tarina* ja *muutostarina*.

Pienten lasten tarinat

5 - 9 -vuotiaiden lasten tarinoista olen hahmottanut kolme erilaista tyyppitarinaa. Taipuisassa tarinassa on kuuden eri lapsen tarinasynteesi, harrastajatarina on hahmottunut kahden lapsen

tarinoista ja kadonneen lapsen tarina on yksittäinen tarina aineistossani. Pienten lasten tarinoissa lapset kuvaavat itseään rooli-, eläin- tai satuhahmona, he kertovat luonteenpiirteitä, syntymäajan, iän tai sukupuolen. He samastuvat läheiseen ihmiseen, kertovat itsestään sosiaalisissa tilanteissa ja kuvaavat ulkonäköään. Muutama lapsi kertoo oman nimensä. Kolme tarinaa jäi tyypittelyn ulkopuolelle. Kaksi näistä tarinoista on tehty ”Kuka minä olen” – kirjaan, jossa lapsen on mahdollista vastata sekä itseään että perhettään koskeviin kysymyksiin. Lasten vastaukset olivat lähinnä listauksia näistä asioista ilman tarinallisia episodeja. Tyypittelystä jäi ulkopuolelle myös erään pojan tarina. Eettisistä syistä en ole tuonut tarinaa yksittäiseksi tyypitapaukseksi, sillä tarina on omaa luokkaansa ja omalaatuinen ja siksi tunnistettavissa.

Taipuisan tarinan kertoja kertoo olevansa ”tyhmä”, mutta pyytää yliviivaamaan sen. ”Olen ihan minkälainen vaan.” Hän pyytää kirjoittamaan, että on ”kiva ja hyvä skeittaamaan”. Hän täsmentää käyttäytyvänsä hyvin lepohetkellä: ”Levätöksessä oon kiltisti”. Tarinan lapsi peilaa itseään tarinallisesti, onko hän tyhmä tai kiva, kiltti tai tuhma. ”...jos tulee riita, ei riidellä, jos känkkäränkkä sanoo olkaa tuhmasti, me ei olla”, hän kiteyttää. ”Minusta tuli kiltti ja veljestä tuli paha.”

Kertoja kertoo olevansa kiva luonteeltaan ja hän tykkää leikkimisestä. ”Mä haluaisin leikkiä ja pelata aikuisten kanssa”, hän toteaa. Hän keksii myös ”hyviä juttuja pihalaisten kanssa.” Kertojan elämässä on monta kivaa asiaa; perhe on kiva, lastenkoti on kiva, muistot ovat kivoja ja lahjojen saanti on kivaa. ”

Kesken tarinatyöskentelyn lapsi kertoo haluavansa kakkua. Hänen mieleensä palautuu vanha päiväkotit. ”... aina välillä tulee tarhaa ikävä. Saa piirtää ja levätä, ulkoilun jälkeen syödä! Kysytään haluaako ottaa lisää.” Myös ystävän luona oli hyvä ja turvallista yöpyä, kun siellä tarjottiin ”ruokaakin”. Kertoja kertoo äidin olevan hyvä valmistamaan ruokaa.

”Isä ja äiti joi kaljaa ja isä löi äitiä.” Lapsi kertoo joutuneensa seuraamaan isän ja äidin väkivaltaista suhdetta. Lastenkotiin joutumisen syyksi hän kertoo seuraavaa: ”minä jouduin lastenkotiin kun isä ja äiti joi viinaa.” Omaa suhdettaan alkoholiin pieni kertoja pohtii kysymyksissään, jos hän itse aikuisena joisi ”kaljaa? Tuleeko humalaan jos juo kaksi siideriä entä kymmenen?” Hän jatkaa tarinaansa: ”iskä ja äiti näyttää ihan tyhmältä kun ne juo.”

Hänen mielestä lastenkoti on ”hyvä paikka asua. Olen täällä niin kauan kun olen iso.”. Tulo lastenkotiin tuntui hyvältä ja lapsi pystyy luottamaan hoitajiin. ”Lastenkodin hoitajien kanssa pystyy puhumaan.”

Kertoja kuvaa omaan perheeseen kuuluvaksi äidin, isän, sisarukset ja sukulaiset. Perheeseen kuuluu: ”kaikki, joista pitää huolta”. Hän ei osaa sanoa, keitä hän ikävöisi. Joskus hän ikävöi lastenkodin hoitajia ja kavereitaan. Tulevaisuudessa lapsi kertoo asuvansa yksi tiilitalossa. ”Mä en halua puutaloa, koska se voi mennä rikki. Isona en asuisi kenenkään kanssa, asuisin yksin. Asun roskapöntössä.” Hän haluaisi valmistua maalariksi. Kertoja haluaa ”maalata kiviä. Siitä saa palkkaa ja ostan ruokaa.”

Harrastajatarinassa pojalla on intohimoinen suhtautuminen omaan harrastukseensa. Hän haluaa paljon. Hän haluaa myös kokeilla uusia kiinnostavia asioita. ”Ensiviikolla koulussa menen harrastamaan tennistä, sulkapalloa. Jääkiekkoa on kiva oppia.”

Pojan toiveena on bändin kokoaminen. Bändiin kuuluisi hän itse ja lastenkodin mieshoitaja (R), josta voisi tulla pojan kertomuksen mukaan hyvä soittokaveri. Rokkitähteyteen valmistautuminen alkaa 15-vuotiaana, milloin ”hiukset värjätään mustaksi tai kultaiseksi.” Poika tietää kertomuksessaan tarkasti minkä näköinen hän olisi 20-vuotiaana soittaessaan suurella arenalla. Bändiin silloinkin kuuluisi lastenkodin ohjaaja R ja hän itse. ”Minä soitan rumpuja ja R kitaraa ja Mara-kassia. Oolrait!”

Pojan tarinassa hänen kivassa perheessä huudetaan ja riidellään. Hän kertoo, että ”perhe ja koti on lastenkoti. Vanhemmat on toinen perhe, joihin voi joskus luottaa.” Hän kertoo luottavansa ja turvautuvansa kavereihinsa ja ”aikuisista kaikkiin aikuisiin”. Poika ikävöi kavereitaan, mutta myös isäänsä, ”kun ei näe pitkään aikaa” ja ”äitiäkin” kertoo poika.

Kadonneen lapsen tarinassa tyttö kertoo itsestään vaatimattomasti. Hän ei muista mitään siitä, ”kun oli pieni”. Lastenkotiin saapumisen hän muistaa. ”Kun tulin lastenkotiin, se tuntui hyvältä.” Tyttö kuvaa perheeseen kuuluvaksi äidin ja isän, sekä sisarukset, koirat ja kissan. Hän pitää omasta perheestään. Tärkeimmät ja turvallisimmat ihmiset ovat hänelle ”isi ja P (nainen)”, hän myös kertoo ikävöivänsä isäänsä. Lopuksi hän kertoo, ettei toivo itselleen vielä mitään. (Toivon) ”kun kasvan isoksi. En halua kasvaa isoksi”, päättyy lapsen tarina.

Varhaisnuorten tarinat

10 - 14 -vuotiaiden varhaisnuorten tarinoissa korostuu tavallisuus ja tarve olla arkipäiväisen ’normaali’. Näin ollen myös tyyppitarinat hahmottuivat sen mukaan. *Arkisessa tarinassa* on hahmotettuna viiden varhaisnuoren tarinasynteesi. Nuoret kuvaavat tarinoissaan hyvin arkipäiväisiä asioita, samalla he kertovat pieniä episodeja omista muistoistaan ja kokemuksistaan, jotka eivät niinkään ole tavanomaisia. He kuvasivat tavallisuuttaan myös

tarinoidensa nimimerkillä; ”tavallinen” ja ”tavallinen murrosikäinen”. *Raggartarinassa* on yhden nuoren voimakasta uhmaa ja toivetta takaisin omaan perheeseensä. Varhaisnuorten tarinoista yhden tytön tarina jäi tyypittelyn ulkopuolelle. Tyttö kuvaa itseään tarinallisesti eläinten kautta.

Arkisessa tarinassa kertoja kertoo tarinassaan oman nimensä, ikänsä, painonsa ja pituutensa. Kertojan perheeseen kuului äiti ja isä, sisaruksia. Hän asui perheen kanssa kaupungissa, kerrostalossa, ”kissojen keskellä”. Hän vietti paljon aikaansa kavereiden kanssa. Kertoja kuvaa, että asuinalueella oli ”hurjaa porukkaa. Humalassa olevia ihmisiä oli joka puolella.” Kertojan kuvaa valokuvaa, jonka on nähnyt yksivuotissyntymäpäiviltään. Valokuvassa ”istun syöttötuolissa ja puhalsin kynttilöitä”.

Nyt ”asun lastenkodissa. Harrastan musiikin kuuntelua, kavereiden kanssa oleskelua ja uintia.” Yllättävissä tilanteissa tai kohdatessaan uusia, yllättäviä asioita kertoja kertoo olevansa hämmentynyt tai ihmeissäni: ”en tiedä itkisinkö vai nauraisiko!” Hän joutui lastenkotiin ”sen takia, kun isin koti on niin pieni siksi en voi asua isin kanssa.” Isä kohteli kaltoin tyttöystävänsä, joten kertoja muutti sijaiskotiin. Hän ”kuuli” pääsevänsä äidin luokse asumaan ajatellen, että voisi asua siellä ”kauan”. Äiti ei kuitenkaan jaksanut hoitaa kertojaa ja hänen sisaruksiaan. ”Se on surullista.”

Sijaiskodissa perhe oli aluksi mukavia, mutta sitten he muuttuivat ”epäreiluiksi”. Hän sai perheen biologisten lasten vanhoja vaatteita, eikä uusia. Kertoja kuvaa kuinka hän vietti paljon aikaa ulkona, sillä hän ei jaksanut kuunnella ”niiden vastemielisiä väitteitä minusta.” Sijaiskotikertomus päättyy lapsen poislähtöön. Lapsi oli ollut kesäleirillä ja hän oli tulossa linja-autolla ”kotiin”. Sijaisäiti vei hänen syömään ja ”jutteli niitä näitä.” Vasta matkalla ”kotiin” lapselle kerrottiin hänen muutostaan. ”Kotiin tultuani näin oman huoneeni tyhjänä. Huomasin heti eron heissä: he olivat anteliaita ja kilttejä. Nyt sain tehdä mitä muutkin. Se oli selvää: he halusivat minusta eroon.”

Kertoja selostaa tarinassaan elämänsä arkipäivää, miten lapset muuttavat huoneesta toiseen, kuka asuu missäkin huoneessa ja minkälaisia he ovat. Joku tykkää makaronista, joku toinen on taas rauhallinen poika. Joskus huonejärjestelyistä nousee ”hässäkkä”. Tulevaisuudessa kertoja tahtois oman asunnon ja kolme kissaa. Hän haluaisi uusia hienoja tavaroita ja koriste-esineitä omaan huoneeseensa. ”Tahtoisin oman postiluukun huoneeni oveen... Olisin huoneessa oven takana odottamassa postia.” Hänen oman huoneen parvekkeella kasvaisi herneitä. ”Siellä olisi ihana lökötellä eikä kukaan muu saisi tulla sinne.” Huoneasiat hallitsevat kertojan tarinaa, kunnes ”ajatukseni keskeytti lempiruuan tuoksu”.

Tarina päättyy ruoan jälkeiseen pohdintaan: ”olikohan tämä unelmieni koti, no ei väliä.” Hän toteaa: ”olen nykyisessä asunnossani onnellinen ja opin siellä paljon uutta.”

Raggartarinassa tyttö kertoo tuntevansa itsensä lastenkodissa vangiksi, yksinäiseksi ja onnettomaksi. ”Helvetti alkoi” sinä päivänä, kun hän joutui lastenkotiin. Lastenkoti on vankila, jossa hän ei halua olla. ”Haluan kotiin. Minä ja pikkusisko kaikki kotiin iloisesti.” Tulevaisuudessa hän kertoo haluavansa perheensä kanssa ”iloisia jutteluhetkiä kynttilän valossa.” Kapina on suunnattu lastenkotiin ja sosiaalityöntekijään, joka ”keksii tyhmiä huostaanottojuttui”.

Nuorten tarinat

15 - 18 -vuotiaiden tarinoissa nuoret kertovat varmoin sanoin itsestään, minkälaisia he ovat. Kesyttömässä tarinassa on vauhdikasta kerrontaa kolmen eri nuoren tarinoista ja kainossa tarinassa on sisäistä virtausta kahden nuoren tarinasta. Muutostarinassa korostuvat kertomukset jatkuvasta muutostilasta; kahden tytön tarinat enenevät muutosten kautta.

Kesyttömän tarinan tyttö kertoo impulsiivisuudestaan, äkkipikaisuudestaan ja myös häneen kohdistuvista muiden ihmisten reaktioista. Hän kertoo olevansa luonteeltaan ”melko positiivinen, huumorintajuinen, hauska, toisaalta villi, itsenäinen, mutta välillä epävarma.” Hän saattaa hermostua pienestä ärsykkeestä. ”Osaan myös olla hyvä ystävä ja lohduttaja. Joskus olen aika kova puhumaan, mutta joskus olen mielelläni omissa oloissani. Alussa oli aika vaikea hyväksyä itsensä sellaisena kuin on.” Tyttö on kova puhumaan, ”höpöttämään ja vouheltamaan”. Hän kertoo, että aikuiset hermostuvat häneen ”aika usein”.

Tytön tarinassa kuvataan lastenkotiin tuloa. ”Musta se oli hyvä ratkaisu”. Hän kertoo menneensä lastenkotiin oman elämäntilanteensa takia. ”Oli se aika pelottavaa, mutta siitä se alkoi helpottaa pikku hiljaa. Olen viihtynyt siellä ihan kivasti, kavereita on enemmän ja on onneksi aikuisia, joilla on aikaa kuunnella ja auttaa.”

Tyttö kertoo perheeseensä kuuluvaksi isäpuolen, äidin ja sisarukset ja sisarpuolet sekä mummin ja lemmikkieläimet. ”Tulen heidän kanssaan ihan hyvin toimeen, varsinkin äidin kanssa. Isäpuolen kanssa on sitten ehkä enemmän erimielisyyksiä.” Tärkeät ihmiset ovat kuitenkin pääsääntöisesti perheen ulkopuolelta; mummi, ystävät ja lastenkodin henkilökunta. ”Tärkeitä ihmisiä ovat jotkut hoitsut, jotka ovat auttaneu.” Tytön kertomuksessa menneisyyden tapahtumiin hän ei halua palata. Hän kertoo pelkäävänsä entistä ”jengiä, jossa liikuin entisessä elämässäni”. Hän kertoo, että muistoissaan hänellä on paljon huolia ja murheita, ”niitä on

ollut liikaa elämässäni”. Hyvät muistot alkavat lastenkotiin saapumisen jälkeen. Varsinkin leirit ja konsertit ovat olleet tytön mieleen. Tulevaisuudessa hän kertoo haluavansa hyvän ammatin, työpaikan ja ”kestävän perheen”.

Kainossa tarinassa tyttö kertoo olevansa ”erittäin sisäänpäinkääntynyt ja hiljainen”. Hän on epävarma ja esiintymispelkoinen, mutta myös järkevä eikä hän ole hyväksikäytettävissä. ”Mä tunnen itseni ujoksi ja levottomaksi varsinkin vieraassa ympäristössä. Toisinaan olen erittäin itsepäinen. Minulta menee hermot todella helposti. Toisinaan olen aivan liian herkkä haaveilija.” Ujon ja hiljaisen tytön sisällä piileskelee humoristi. ”Minulta löytyy huumorintajua ja seikkailumieltä.” Tyttö kertoo pelkäävänsä monenlaisia asioita: uusia ihmisiä, itsensä paljastajia, hevosia ja hyönteisiä.

Tullessaan ensimmäistä kertaa lastenkotiin tyttö kertoo ymmärtäneensä, ”että taas muutetaan uuteen paikkaan” ja pelänneensä ”hirmuisesti”. Hän kertoo pelänneensä uusia ja tuntemattomia ihmisiä ja asioita. ”Mut kyllä siihen sitten taas tottui, kun oli vähän aikaa asunut täällä.” Toisen kerran tullessaan lastenkotiin häntä pelotti jälleen. Hän kysyy tarinassaan: ”miten tulevaisuudessa tulee käymään?” Toisessa sijoituksessa tyttö kertoo olleensa itse enemmän ”mukana”. Hän toteaa; ”tiesin suunnilleen mitä tuleman piti.” Tullessaan toisen kerran lastenkotiin, tyttö aloitti myös koulunsa. ”Koulun aloittaminen jännitti ihan hirveesti.”

Kainossa tarinassa tyttö kertoo, että hänellä on hyvät välit äitiinsä. ”Paitsi. Se tosiasia pitää muistaa, että mun vanhemmat on alkoholisteja, mut sillehän mä en voi mitään.” Lastenkodin hoitajiin tyttö voi turvautua ”melkein joka asiassa, vanhempiin turvaan aina silloin tällöin.” Tyttö kertoo ikävöivänsä vanhempiaan ”erityisesti silloin kun ne dokaa, enkä tiedä miten ne voivat.”

Tytön tarinassa on kertomuksia hänen menneisyyden kokemuksistaan. Tyttö kertoo, että häntä on hyväksikäytetty, eikä hän halua välttämättä muistella näitä tapahtumia. ”Minulla on paljon pettyneitä muistoja.” Hyvä muisto tytölle on jäänyt ulkomaanmatkasta. Tulevaisuudessa tyttö kertoo haluavansa perheen, paljon lapsia ja hyvän miehen, joka ei ole väkivaltainen, vaan ”varakas, komea ja rakastava”. Näiden lisäksi hän kertoo toivovansa itselleen ammatin ja vakituisen työpaikan.

Muutostarina on synteesi kahden eri nuoren tarinoista. Tarinassa on pieniä episodeja muutoksista ja ’normaalin’ elämän kaipuusta. ”Olen suhteellisen tasapainoinen, niin kuin kuka tahansa, normaali.” Tyttö kertoo elävänsä ”nykyisin suht’koht normaalia elämää.”

Tyttö kertoo asuvansa vuokra-asunnossa pienessä kunnassa. Hän kertoo opiskelevansa ammattitutkintoa ja jatkavansa opiskelua edelleenkin tutkinnon jälkeen. ”Olen sopeutuvainen. Iloisuus on jossain, sitä oli enemmän silloin kun olin mummin luona.” Hän on elänyt väkivaltaisessa perheessä ja hänen lapsuuden muistot ovat enemmän ”tummia” ja ”ilottomia”. Tyttö on muuttanut lapsena paljon; lähes 10 kertaa.

Tytön kertomuksen alkutilana on perheen ongelmien kuvausta. Tilanteet olivat jatkuvat eikä lapsi nähnyt niille loppua. Juopottelu ja väkivalta tuli normaaliksi tytön elämässä. ”Ollessani 7-vuotias aloin nähdä häiritseviä väkivaltatilanteita kotonamme ja ymmärtämään niitä. Päihteiden etenkin alkoholin käyttö kotonamme oli runsasta.” Kotona väkivaltatilanteet lisääntyivät ja aiheuttivat häädön perheen kodista. ”Tavaroita kannettiin ulos, ensin sohvät, pöydät, tuolit, jne. Kun kaikki tavarat oli kannettu, olimme monta tuntia niiden tavaroiden kanssa ulkona naapureiden tuijottamana. Tunsin olevani häpäisty.”

Muutostarinassa äidin, isän ja sisarusten lisäksi isovanhemmilla on keskeinen rooli tytön kertomuksessa. Mummi on ollut monissa muuttotilanteissa tytön tukena. Koulussa tyttö kertoo pärjänneensä hyvin. Muutos alkaa tytön itsemurhayrityksistä, jotka johtivat lyhytaikaiseen psykiatriseen hoitoon. Tarinassa rehtorin huolestuneisuus sai aikaan toimenpiteitä, ja täten myös vanhemmat heräsivät hetkellisesti näkemään tytön tilanteen. Tyttö kertoo voineensa huonosti varsinkin sen jälkeen kun äiti lähti pois kotoa. ”Äitini poistui yllättäen, kertomatta kuitenkaan mihin oli menossa. Se järkytti suurimmalta osalta enimmäkseen minua ja pikkusiskoani. Silloin ajauduin vain etäämmäksi koko ajan koulusta ja omista kavereistani, sain uusia kavereita, paljon minua vanhempia. Aloin dokata itsekin tuolloin, sekä polttamaan tupakkaa entistä enemmän...” Tarinan lopullinen käännekohta tapahtuu, kun isän väkivaltainen hyökkäys tyttöä kohtaan tuli viranomaisten tietoon.

Muutoksen tapahduttua tyttö on syvästi kiitollinen ’pelastajilleen’. Lastenkodissa tyttöä tuettiin ja hän tuli kuulluksi. ”Ohjaajat ja muu henkilökunta tuki meitä syvästi, josta saan olla ikuisesti kiitollinen heille. Ilman heitä ei minua varmaan enää olisi. ...maailma olisi musertunut käsiimme silloin.”

NARRATIIVISET ISÄ- JA ÄITIKUVAT

Narratiiviset isäkuvat

Isä on läsnä 23 lapsen kertomuksissa. Taulukossa 2. olen eritellyt lasten tarinoista merkinnät, joissa lapsi kertoo isän kuuluvan perheeseensä ja joissa lapsi kertoo isän olevan tärkeä. Kolmen lapsen tarinassa ei ole isästä mainintoja, joskin yhden pojan tarinassa oli maininta miespuolisesta henkilöstä, jonka tulkitsin isäpuoleksi. Huomattavaa on se, että isämerkinnät puuttuvat juuri poikien tarinoista. Näiden lisäksi olen eritellyt luottamusta ja turvallisuutta merkitsevät maininnat sekä sen, jos lapsi kertoo kaipaavansa isäänsä. Yksitoista lasta kertoi isänsä olevan hänelle tärkeä ja kahdeksan lasta ikävöi isäänsä. Ainoastaan neljä lasta kertoi luottavansa tai turvautuvansa isäänsä, ja heistä yksi kertoo luottavansa isään ”aina silloin tällöin”. Kahden pojan kohdalla taulukossa ei ole mainintoja, mutta heidän tarinassaan on isään liittyviä muita episodeja. Merkittävää on myös se, että kuudella lapsella on isämerkintöjä taulukon kolmessa tai neljässä eri kohdassa. Näin ollen voidaan olettaa, että lapsi kertoo itselleen keskeisestä henkilöstä.

Taulukko 1. Lasten tarinoissa esiintyvät perheeseen kuulumiseen, tärkeyteen, luottamukseen / turvaamiseen ja ikävöimiseen liittyvät isämerkinnät.

lapsen ikä ja sukupuoli	kuuluu perheeseen	tärkeä	luottaa/turvaa	ikävöi
5 v. poika	x	x		x
6 v. tyttö	x	x		
poika	pieniä episodeja			
poika				
7 v. tyttö	x	x	x	
8 v. poika	x	x		x
tyttö	x	x	x	x
poika				
tyttö	x			
poika	pieniä episodeja			
9 v. tyttö	x	pitää isästä		
tyttö	x	x		
10 v. tyttö	x			x
11 v. tyttö	x	x		
tyttö	x			x
12 v. tyttö	kuollut			
tyttö	x			
13 v. poika				
tyttö	x			
15 v. tyttö	x	x		
tyttö	x	x		
16 v. tyttö	kuollut			x
tyttö	x	x	x	x
tyttö	x	x	x (silloin tällöin)	x
18 v. tyttö	x			
tyttö	x			

Lapset kertovat tarinoissaan isien hyvistä ja pahoista teoista. Lasten tarinoista hahmottui neljä erilaista narratiivista isäkuva. *Luotettavan isän kuvassa* on yhdeksän lapsen tarinan isäkertomusten synteesi. *Poissaolevan isän kuvassa* on kahdeksan lapsen tarinoista isää koskevat kertomukset. *Väkivaltaisen isän kuva* hahmottui kolmen lapsen tarinoista ja *ronskin isän kuva* kolmen lapsen tarinasta.

Luotettavan isän kuvassa piirtyy vahva isäkuva. Kaipaus isän läsnäoloon on syvä. Tunnelataukseltaan voimakkaat sanat kuvaavat lapsen tarinoissa isää: isä on tärkeä, isään voi luottaa ja isää kaivataan. Lapsi kertoo, että ”opettajaan voin luottaa ja isään, koska mun iskä ei ole alkoholisti”. Lapselle on tallentunut hyviä muistoja isästään. Lapsi luonnehtii tarinassaan, että isä on huumorintajuinen ”höppänä”, joka kuuntelee musiikkia ja käy ravintolassa äidin kanssa.

Isän kanssa lapsi kertoo jakavansa kokemuksiaan: isälle voisi kertoa salaisuuksia ja keskustella niistä hänen kanssaan. Lapsi esittää toiveensa isän luona asumisesta. Kertomuksen isällä on liian pieni asunto, ettei lapsi sen tähden voi asua hänen luonaan. Aiemmin isällä on tarinan mukaan ollut puhallettava vene, jollaista lapsi toivoo itselleen. Lapsen tulevaisuuden tarinassa on toivomus päästä isän kanssa ”mökille ja johonkin matkalle.”

Poissaolevan isän kuva on tyhjä ja/tai himmeä. Lapsi kertoo isästään vähäisin sanoin tai hänet luetellaan perheeseen kuuluvaksi. Tarinan isä ei vieraile usein lapsen luona. ”Isää olen tavannut vain kaksi kertaa sinä aikana, kun olen ollut täällä.” Poissaolevaa isää lapsi kertoo kaipaavansa. (Ikävöin) ”isää joskus, kun ei näe pitkään aikaa, äitiäkin on ikävä.” Lapsi ei ole tavannut isäänsä moneen vuoteen, mutta hän kertoo olevansa kirjeenvaihdossa isänsä kanssa ja isä myös soittaa ”joskus”. Lapsi kertoo mummolan olevan hänelle erityinen, ”koska mummo kertoo silloin isästä.”

Väkivaltaisen isän kuva avautuu väkivallan kuvauksesta, jossa uhrina ovat äiti sekä lapset. Isän kerrotaan uhanneen tappaa äidin, hän on käyttänyt lapsia tämän viestin välittäjänä äidille. Isän käytöstä lapsi kuvaa uhkaavana ja hengenvaarallisena. Lapsi kertoo juosseensa isää pakoon naapureihin.

Lapsi kuvaa väkivaltaisen isä käytöksen muuttumista. Hän kertoo käyvänsä isänsä luona pari kertaa kuussa viikonloppuisin. Lapsesta on kiva olla isän luona, sillä siellä on tietokonepelejä, ja isä ostaa myös paljon karkkia. Isä vie lasta joka viikko harrastukseen ja on

ollut lapsen kodissa ”lapsenvahtina”. Silloin hän näytti lapselle ”kauheimman” kauhuelokuvan, jonka lapsi on nähnyt.

Ronskin isän kuvassa hahmottuu kuva isästä, jonka kerrotaan olevan käytökseltään arveluttava, aggressiivinen, mutta luotettava ja läsnä oleva. Ristiriitaisia tunteita herättävä isä hoitaa lapsia ja on heille tärkeä. ”Asunnon alakerrassa asui humalainen mies, jonka kanssa äiti tanssi. Isi sano että äidin pitää lopettaa tanssiminen.” Lapsi muistaa, että alakerran mies ”antoi äidille viinaa.” Isätarina jatkuu: ”Kanit oli kotona mun ja isovelin kaverina. Iskä katkaisi kanin selän.” Syy kanin tappamiseen oli kuitenkin selvä; toinen kaneista piti antaa pois, kun lapsen veljellä oli astma.

Lapsi kertoo olevansa samanlainen kuin isänsä. ”Iskä on kokki ja minä olen pikkukokki.” Isän käyttäytymisestä lapsi kertoo pienissä episodeissa: ”iskä soitti kapakasta, ett mull on uusi tyttöystävä ja äiti sanoi: ’jää sinne sitte’. Iskä tuli kuitenkin. Isän tyttöystävän kuva piirtyy paperin ylälaitaan. Tyttöystävä nauraa, hänelle on lapsi piirtänyt ison suun ja isot silmät. Pää on kallistunut ja pitkät hiukset jatkuvat virtaviivaisesti alaspäin. Ronskin isän käytöstä on vaikea lapsen ennustaa, kun ”tietyissä tilanteissa” lapsi kertoo pelkäävänsä isäänsä, ”koska mä en tiedä miten hän suhtautuu. Hui!”

Narratiiviset äitikuvat

Lapset kertovat äidistään varovaisesti, niukasti ja vähäsanaisesti. Taulukossa 3. kuvaan lasten tarinoissa olevien äitimerkitysten luonnetta. Kahden lapsen tarinaa lukuun ottamatta lapset kertoivat tarinoissaan äidin kuuluvan lapsen perheeseen. Näissä kahdessa tarinassa toinen lapsista (tyttö) kertoo ikävöivänsä perheeseen kuulumatonta äitiään ja toinen (poika) ikävoi sijaisäitiään. Myös 13-vuotias tyttö kertoo ikävöivänsä sijaisäitiään, vaikkakin kertoo biologisen äidin kuuluvan perheeseensä. Kahden tytön kertomuksessa tytöt kertovat äidin kuolleen hyvin nuorena.

Huomattavaa on se, että lasten kertomuksissa on vain neljällä lapsella taulukossa kolme tai neljä merkintää. Toisaalta kahdellatoista lapsella on kaksi merkintää taulukossa, joten näissä tarinoissa äitiin liittyvät merkitykset ovat perheeseen kuulumisen lisäksi se, että äiti on tärkeä (10 lapsen tarinassa) ja/tai häneen voi luottaa (7 lapsen tarinassa) ja/tai lapsi ikävoi häntä (8 lapsen tarinassa).

Taulukko 2. Lasten tarinoissa esiintyvät perheeseen kuulumiseen, tärkeyteen, luottamukseen / turvaamiseen ja ikävöimiseen liittyvät äitimerkinnot.

lapsen ikä ja sukupuoli	kuuluu perheeseen	tärkeä	luottaa/turvaa	ikäväi
5 v. poika	x	x		
6 v. tyttö	x	x		
poika	x		x	
poika	x	x	x	x
7 v. tyttö	x	x		
8 v. poika	x			x
tyttö	x			
poika				sijaisäiti
tyttö	x		x	
poika	x		x	
9 v. tyttö	x	x		
tyttö	x	x		
10 v. tyttö	x			x
11 v. tyttö	x	x		x
tyttö	x			x
12 v. tyttö	x	x		
tyttö	x (kuollut)			
13 v. poika	x			
tyttö	x			sijaisäiti
15 v. tyttö				x
tyttö	x	x		
16 v. tyttö	x		x	
tyttö	x	x	x	x
tyttö	x		x (silloin tällöin)	x
18 v. tyttö	x			
tyttö	x (kuollut)			

Lasten äitikertomuksista hahmottui kolme erilaista narratiivista äitikuva. *Etäisen äidin tarina* on synteesi yhdentoista lapsen äitikertomuksista, *hyvän äidin tarinassa* on äitikertomuksia seitsemän lapsen tarinoista ja *haavoittuneen äidin tarina* hahmottui kuuden lapsen äitikertomuksista. Kahden lapsen tarinan äitimerkitykset poikkesivat näistä. 8-vuotiaan pojan tarinassa ei ole äitimerkintöjä lainkaan. Hän painottaa tarinassaan lastenkodin merkitystä omana perheenään. 11-vuotiaan tytön lyhyessä kertomuksessa hän toisaalta luottaa äitiin, mutta toisaalta tyttö on yliviivannut äidin nimen yli. Viivojen alle on kirjoitettu luotan 'äiti(in)'.

Etäinen äitikuva. ”Mun äiti ja mun isä, mun kaverit ja mun opettaja.” Pieni lapsi kertoo tarinassaan äidin kuuluvan perheeseensä. Lapsi kertoo olevansa samannäköinen kuin äitinsä. Hän kertoo kaipaavansa äitiään. Etäinen äitikuva on himmeä lapsen tarinassa, ikään kuin sivuhenkilö. Pääosan saa joko kaveri- tai isäkertomukset tai lastenkodin henkilökuntaa koskevat kertomukset; (lastenkodin hoitajat) ”ovat kilttejä, mukavia, tärkeitä, osaavat jutella,

eivät ole ujoja.” Lapsi toteaa, että jää kaipaamaan lastenkodin hoitajia, ”kun olen iso, kun kasvan isoksi”.

Hyvän äidin kuvassa äiti säteilee lapsen kehuista. Äiti kerrotaan tärkeäksi. Lapsi luonnehtii äidin olevan ”hyvä keittämään ruokaa, iltapalaa ja aamupalaa.” Lapsi muistaa kuinka äiti kyyditsi hänet polkupyörällä päivähoitoon. ”Muistan, että leikin aina äidin kanssa ennen kuin muutin lastenkotiin. Me leikimme ulkona, sisällä ja kaikkialla.” Tärkeimmät muistot lapsi kertoo olevan ”kaikki ne hyvät ajat, kun vanhemmat oli yhdessä.” Lastenkotiin äiti toi lahjoja. Nykyisinkin lapsella on ”hyvät välit äidin kanssa”. Lapsi kertoo luottavansa ja turvaavansa äitiinsä.

Haavoittuneen äidin kuva on kehystetty surun ja huolen tarinoista. Ikävä sitoutuu huoleen. Lapsi on huolissaan äidin terveydestä, jaksamisesta ja alkoholin käytöstä. ”Äiti oli sairaalassa ja minä ja isä menimme katsomaan häntä. Äiti pääsi harvoin kotiin.”

Lapsi kertoo, ettei ikävöi ketään. Hän tietää, että hänen äidillään ”on kaikki hyvin.” Kuitenkin hän kertoo toivovansa tulevaisuudelta, ”että äiti ei olis humalassa.” Lapsi tietää, että äiti rakastaa häntä. Äiti on tärkeä.

Lapsi kuvaa pienessä episodissa riitaansa äidin kanssa. ”Äiti huusi meille ja mummi tuntui turvallisemmalta.” Kesälomamatkalla turhautunut lapsi kertoo kiusanneensa äitiään. ”Halusimme kiusoitella äitiä; me raavittiin ja nipisteltiin äitiä, sen iho oli palanut ja varmasti sattui. Äiti nipisti myös minua.” Lapsella on myös hyviä muistikuvia äidistään. Lapsi kertoo, miten hän oli uutena vuotena leikkinyt lumisotaa äidin kanssa. ”Se oli kivaa!”

Lapsi kertoo asuneensa myös mummonsa luona, sillä äiti ei jaksanut hoitaa häntä. Hän kertoo aloittaneensa koulunkäynnin mummonsa luona. ”Harmittelin, koska oma äitini ei nähnyt kouluuni menoani.” Tulevaisuudessa piirtyy äidin haavoittunut kuva lapsen mieleen. ”En mä silleen mieti äitin sairautta, kun mietin omia juttuja: miten tästä eteenpäin niinku jos en jaksakaan mennä kauppaan isona tai kun haluan ne kolme kissaa pärjääkö ne jos olen pois?”

POHDINTA

Tässä tutkielmassa tarkastelin 26 lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevan lapsen elämäntarinoita narratiivisesta näkökulmasta. Lastensuojelua koskevien tutkimusten pohjalta voidaan olettaa, että lastenkodissa asuvien lasten elämää ovat varjostaneet monetasoiset ja kasaantuneet ongelmat. Tämän vuoksi tutkielmani pääkysymyksinä olivat ensinnäkin se, minkälaisia narratiivisia identiteettitarinoita esiintyy lasten kertomuksissa omasta elämästään. Tutkielman toinen painopiste kohdistui siihen, minkälaisia narratiivisia isä- ja äitikuvia lasten tarinoissa rakentuu.

Käsittelin lasten elämäntarinoita tyyppitarinoina, jotka olin työstänyt autenttisesta aineistosta. Lasten narratiivisista identiteettitarinoista hahmottui kahdeksan erilaista tyyppitarinaa. Pienten lasten (5 - 9-vuotiaat) tarinoista hahmottui kolme erilaista tyyppitarinaa; *taipuisan lapsen tarina*, *harrastajatarina* ja *kadonneen lapsen tarina*. Varhaisnuorten (10 - 13-vuotiaat) tyyppitarinoiksi muodostuivat *arkinen tarina* ja *ragnaritarina*. Jo aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten (14 - 18-vuotiaat) tyyppitarinat ovat *kesytön tarina*, *kaino tarina* sekä *muutostarina*.

Lasten tarinoissa olevista isämerkityksistä hahmottui neljä erilaista narratiivista isäkuva: *luotettavan isän*, *poissaolevan isän*, *väkivaltaisen isän* ja *ronskin isän kuvat*. Äitimerkityksistä hahmottui kolme erilaista narratiivista äitikuva: *etäisen äidin*, *hyvän äidin* ja *haavoittuneen äidin kuvat*.

Pohdintani rakentuu siten, että ensin tarkastelen lasten narratiivisia identiteettitarinoita. Nostan pohdintani yleiselle tasolle - mitä tulkintoja voisi tarinoista tehdä suhteessa lastensuojelun teorioiden ja tutkimusten viitekehykseen. Tämän jälkeen tarkastelen lasten merkitysmaailmaa kerrottaessa tarinaa isästä ja äidistä. Huomioitavaa on se, että narratiivisen näkökulman mukaan emme lue tarinoita dokumentteina lasten elämästä, vaan kertomuksina ja tarinoina, jotka muuttuvat ja muovautuvat elämän kuluessa. Samasta tarinasta voi kertoa monta erilaista kertomusta. Lopuksi tarkastelen tutkielmani ansioita ja rajoituksia.

NARRATIIVISET IDENTITEETTITARINAT

Pienten lasten narratiiviset identiteettitarinat

Taipuisan tarinan kertoja kuvaa itseään taipuisasti. Hän kertoo olevansa ihan minkäläinen vaan; hän joustaa ja on kuuliainen, myös tottelevainen. Hän saattaa sopeutua, mukautua ja alistua toisten tahtoon. Epätietoisuus siitä, minkälainen hän voisi olla, on läsnä lapsen tarinassa. Hän miettii itseään tyhmänä ja tuhmana, mutta päätyy siihen, että hänestä ”tuli kiltti”. Hän on myös mukava lapsi, joka on hyvä omassa harrastuksessaan. Lapsi saattaa myös kokeilla, miten aikuinen reagoi erilaisiin kuvauksiin, joita hän itsestään kertoo. Näin lapsi saa kokeilla omia rajojaan.

Pieni kertoja on rekisteröinyt valokuvatarkkuudella kotona tapahtuvat asiat. Lapsi aistii väkivallan uhan aikuisten käytöksestä (Oranen, 2001). Monen lastenkodissa asuvan lapsen lapsuudenkodissa on ollut väkivaltaa ja/tai alkoholismia (mm. Pasanen, 2001). Lapset ovat joutuneet ottamaan liian aikaisin vastuuta perheen asioista ja unohtamaan omat tarpeensa, mukautumaan aikuisten tahtoon. Kilttinä oleminen ja mukautuminen voi viitata lapsen kehittämään puolustusmekanismiin, jonka avulla hän suojautuu ulkopuoliselta maailmalta. Osa persoonallisuudesta toimii ’suojaavana peittona’ ja lapsi on jatkuvasti huolissaan siitä, miten hän selviää ympäristössään (Whitwell, 2002). Suojaava minus tarjoaa lapselle keinon, jonka turvin hän pyrkii sopeutumaan ja taipumaan siihen suuntaan, joka luo hänelle turvaa. Lapsi voi myös korostaa omaa itsellistä pärjäävyyttään: taipuisan tarinan lapsi haluaa aikuisena asua yksin, kivitalossa, joka ei mene rikki. Tai roskapöntössä.

Toisaalta positiivisuus, huumorintaju ja sosiaalisuus koetaan lapsen luonteen suojaavana tekijänä. Lasta suojaava tekijä on myös mieluisaan harrastukseen osallistuminen. Taipuisan tarinan lapsi kertoo olevansa hyvä skeittailemaan, ja hänellä on pihapiirissä kavereita, joiden kanssa hän keksii hyviä leikkejä.

Halu leikkiä on lapselle luontaista kehityksen varhaisvaiheesta lähtien. Leikissä lapset voivat tunnustella olemassa olevia ristiriitaisuuksia ja tutkia oman minän eri puolia. Taipuisassa tarinassa kertoja kertoo haluavansa leikkiä aikuisen kanssa. Jos lasten alkukodissa on perheen sisäinen vuorovaikutus puutteellista (Varilo ym., 2000), niin voisi olettaa, että lapset haluaisivat aikuisten huomiota ja läsnäoloa silloin, kun sitä on tarjoilla. Samalla voisi olettaa, että lapset haluavat kuulla myös aikuisten tarinoita, joihin he voisivat itseään peilata. Lapsen identiteetin kehittymisen kannalta vuorovaikutus ja vastavuoroisuus ovat merkittävässä asemassa, ja varsinkin hoitavan aikuisen kanssa jaettu leikki.

Taipuisan lapsen tarinassa lapsi luottaa ja turvautuu lastenkodin aikuisiin. Hän pystyy puhumaan aikuisen kanssa. Empaattinen ja rajat asettava aikuinen voi auttaa sijoitettua lasta liittymään ja sopeutumaan yhteiskuntaan (Peltola, 1997). Sitoutuneisuudesta ja turvallisuudentunteesta kertoo myös se, että lapsi haluaa olla lastenkodissa. Lapsella on rakentunut kuva omasta tulevaisuudestaan: hän tietää olevansa lastenkodissa siihen asti kunnes on aikuinen. Lastenkoti kerrotaan tarinassa hyväksi paikaksi asua, kodiksi. Lapsi kuvaa omaan perheeseen kuuluvaksi äidin, isän, sisarukset ja sukulaiset. Hänen perheeseensä kuuluvat: ”kaikki, joista pitää huolta”. Tällä hän todennäköisesti tarkoittaa henkilöitä, jotka pitävät hänestä huolta ja joista hän itse pitää huolta. Kertoja ei ikävöi perheeseen kuuluvia henkilöitä, vaan kaippaa lastenkodin hoitajia ja kavereitaan.

Whitwell (2002) painottaa ruoan terapeuttista merkitystä. Hänen mukaansa lapsi alkaa syödä tuntiensa olonsa turvalliseksi. Ruokahalu nousee hetkittäin tai se voi ilmentyä ahmimisena, joka loppuu aikanaan. Ruokaan ja ruoan antamiseen liittyy paljon merkityksiä. Ruoka rytmittää lapsen päivän jo syntymästä asti: tuo jatkuvuuden ja turvan tunteen lapsen elämään. Laiminlyöty lapsi ei välttämättä ole tottunut siihen, että jääkaapista löytyy ruokaa ja että sinne ostetaan ruokaa säännöllisesti tai että kotona olisi ruoka-aikoja. Näin ollen ruoka tulisi aina olla aikuisen tarjoamaa (Tuovila, 2001). Taipuisan tarinan kertoja kertoo tarinassaan pieniä episodeja, jossa ruoan rooli on suuri. Hän muistaa, että päiväkodissa kysyttiin, haluaako hän lisää ruokaa. Lapsi muistelee myös ystävänsä perhettä, jossa tarjottiin ruokaa. Kesken tarinan taipuisan tarinan lapsi haluaa kakkua. Ruokakertomukset tuottavat hänelle myös tarinoita turvallisuudesta ja luottamuksesta. Ne rakentavat lapsen mieleen kuvan äidistä, joka valmistaa hyvää ruokaa.

Tuovilan (2001) mukaan ruoan ympärille liittyy myös erityishoiva, jolloin lapselle tarjottu syöminen perustuu hänen omiin toiveisiinsa, esimerkiksi kaakao ennen nukkumaanmenoa. Erityishoivan tulisi sisältää elementtejä lapsen menneisyydestä, jolloin lapsi voi muistella ruokatilanteita, kuten taipuisan tarinan lapsi. Erityishoiva perustuu siihen, että lapsen tarpeisiin ei ole aiemmin mukauduttu, vaan hän on joutunut mukautumaan ympäristöönsä tarpeisiin ja vaatimuksiin.

Taipuisan lapsen tarinassa äidin ja isän alkoholismi ja väkivalta näyttäytyvät lapsen silmin katsottuna suorana ja yksinkertaisena. Hänen kertomuksessaan vanhemmat näyttävät juodessaan ”tyhmiltä”. Lapsi on ymmärtänyt huostaanoton ja lastenkotiin joutumisen syyn oman elämänkokemuksensa perusteella. Lapsi antaa omia merkityksiä tapahtumille, ja samalla hän pohtii omaa tulevaisuuttaan ja olemassaoloaan kysymällä aikuiselta, kuinka paljon hän voisi juoda tullakseen humalaan tai välttääkseen humalan.

Elämä väkivallan keskellä uhkaa lapsen perusturvallisuutta. Väkivaltaa kokeneilla lapsilla on yksin jäämisen ja hylätyksi tulemisen pelko, joka voi jäädä hallitsemaan elämää pitkäksi aikaa (Oranen, 2001). Täten läsnä oleva väkivalta vaikuttaa lapsen kuvaan omasta itsestään ja maailmastaan. Tulevaisuuden oma perhe, parisuhde ja koti saattavat romahtaa ”puutalon” myötä, ”koska se voi mennä rikki.” Lapsen mielestä on parempi suojella itseään yksin tiilitalon sisällä, tai asua jo valmiiksi roskapöntössä, jätteiden seassa. Roskapönttö voi kuvata lapsen omanarvon tunnetta – lapsen subjektiivista tunnetta siitä, kuinka arvokkaana hän itsensä kokee (kts. kuva 1. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehä). Toisaalta tarinassa on myös vaihtoehtoinen tulevaisuuden tarina: lapsi kertoo haluavansa ammatin, työpaikan ja palkkaa, jotta voisi ostaa ruokaa.

Lapset ovat luonnostaan uteliaita kokeilemaan ja testaamaan tuntemattomia asioita. *Harrastajatarinan* poika haluaa kokeilla erilaisia harrastuksia. Hän kertoo tarinassaan itsestään erilaisten harrastuksien kautta. Hänen päivänsä rakentuu harrastusten parissa ja myös hänen tulevaisuuden tarinansa on kuin pysäytetty kuva siitä, minkälainen rumpali hän olisi.

Harrastajatarinassa on rakkaan harrastuksen kuvausta, josta olosuhteiden suotuisuudesta ja myötävaikutuksesta riippuen voisi tulla pojan elämän kannatteleva tekijä. Poika liittyy harrastuksen tulevaisuuden tarinaansa, jossa miesohjaajalla on tärkeä rooli. Harrastuskuvauksen yhtenä merkittävänä tekijänä ovat pysyvyyden ja jatkuvuuden merkitykset. Lapsi rakentaa pysyvyyttä ja jatkuvuutta elämäänsä esiintymistarinassa, jossa hän ja lastenkodin aikuinen, ikään kuin perheenä, esiintyvät yhdessä suurelle yleisölle.

Harrastajatarinan poika haluaa kertoa itsestään harrastuksiensa välityksellä. Hän on kovin niukkasanainen kertoessaan perheestään verrattuna siihen, miten visuaalisia kertomuksia hän tuottaa omasta harrastuksestaan. Kuten taipuisan tarinan lapsi niin ikään harrastajatarinan poika määrittää tarinassaan perheensä olevan ”kiva”. Lapsen ”kivassa” perheessä ”huudetaan ja riidellään.” Suojaako lapsi itseään kertomalla heti perään, että ”perhe ja koti on lastenkoti. Vanhemmat on toinen perhe, joihin voi joskus luottaa.” Tämän hän kertoo ikään kuin todetakseen tosiasian. Hän luottaa ja turvautuu kavereihin ja ”aikuisista kaikkiin aikuisiin”, jolla hän viittaa lastenkodin hoitajiin. Poika ikävöi kavereitaan, mutta myös ”isää joskus, kun ei näe pitkään aikaa” ja ”äitiäkin”. Ikävästä puhuttaessa, lapsen tarinaan tulee lievää epävarmuutta.

Kadonneen lapsen tarinassa tyttö kertoo, ettei muista mitään varhaislapsuudestaan. Lapsen on vaikea hahmottaa menneisyyttään, muistot alkavat siitä, kun hän saapui lastenkotiin. Holman (1999) mukaan ihminen muodostaa kertomuksissaan koossapysyviä yhteyksistä omien elämänkokemuksiensa välille. Näissä tarinoissa menneisyys, nykyhetki ja

tulevaisuus hahmottuvat kokonaisuutena. Kadonneen lapsen tarinassa lapsen on vaikea hahmottaa tulevaisuuden tarinoita. Tyttö kertoo tarinassaan, ettei hän tulevaisuudeltaan ”toivo vielä mitään, (toivon) kun kasvan isoksi.” Tyttö esittää kuitenkin toiveensa tarinassaan: ”En halua kasvaa isoksi.” Aikuisten ongelmien kasaantuessa, saattavat lasten ajatukset ja tunteet jäädä näkymättömiksi. Lapsi saattaa jäädä näkymättömäksi myös huostaanotto-prosessissa, kun perheen asioita yritetään korjata ja kuntouttaa. Lastenkodin ja perhehoidon työntekijöillä ei välttämättä ole riittävästi aikaa kunkin lapsen erityistarpeiden huomioimiseen ja yksilölliseen opastukseen. Tällöin kadonneen lapsen tarinan tyttö saattaa jäädä huomiotta: hänen tarpeensa saattavat kadota muiden lasten tarvitsevaisuuden joukkoon. Esimerkiksi lasten masennusoireet saattavat jäädä huomaamatta. Työntäyteisessä arjessa huomion saavat ne lapset, jotka sen käyttäytymisellään itselleen vaativat. Harrastajatarinan poika ei jää huoneen nurkkaan mitätöimään haluamisiaan ja taipuisan tarina lapsi saattaa hurmata aikuisen omalla sopeutuvaisella käytöksellään.

Kadonneen lapsen tarinassa tyttö kertoo lastenkotiin tulostaan hyvänä muistona, joka myös tuntui hyvältä. Hän kertoo myönteisesti perheeseen kuuluvista eläimistä ja henkilöistä, joista isä on hänelle merkittävin. Tyttö mainitsee myös perheeseen kuulumattoman naisen tärkeäksi ja turvalliseksi ihmiseksi.

Kadonneen lapsen tarina on yksittäisen lapsen tarina, mutta uskon, että samantyyppisiä tarinoita on enemmänkin sijaishuollon piirissä kuin aineistoni antaa ymmärtää.

Varhaisnuorten narratiiviset tyyppitarinat

Arkisen tarinan kertoja kertoo tarinassaan erilaisista kodeista, joissa hän on asunut. Lukijalle hahmottuu kertomus lapsen asuinoloista lapsuudenkodista tähän päivään saakka. Arkisen tarinan kertoja aloittaa tarinansa menneisyydestä, sen jälkeen hän palaa nykyhetkeen, josta seuraa pieni episodi sijaisperhekertomusta. Tämän jälkeen hän pohtii nykyisen kotinsa pulmia, päättyen tulevaisuuden tarinaan. Tarinan juoni liikkuu asuinpaikkojen, kotien ja huonejärjestelyiden pohdinnassa. Kertoja palauttaa mieleensä myös vanhan valokuvan, jossa hän istunut syöttötuolissa syntymäpäiväsankarina. Kertoja luonnehtii itseään harrastuksissaan, jotka ovat tavallisia nuorten harrastuksia.

Arkisen tarinan kertoja kuvaa omaa lapsuuden maisemaansa kaupunkikuvana, jossa oli paljon ”humalassa olevia ihmisiä” ja kavereita, joiden kanssa hän kertoo viettäneensä aikaa. Huostaanotto vei kertojan pois näiltä seuduilta; isän luona hän ei voinut asua isän asunnon pienuuden takia eikä äidinkään luona ollut mahdollista olla. Kertoja kertoo huostaanoton syyksi asunnon koon eikä isän käyttäytymisestä. Lapsi joutuu muuttamaan useita kertoja

kunnes päättyy sijaishuollon piiriin. Hänen pettymyksensä on suuri, kun äiti ei jaksanutkaan hoitaa kertojaa ja hänen sisariaan, vaikka kertoja luuli äidin luona asumisen olevan pitkäaikaista. Tämän jälkeen arkisen tarinan lapsi ei palaa enää äiti- ja isäkertomuksiin.

Sijaiskotikertomus on lapselle elävä episodi hänen tarinassaan. Hän kokee tullessaan väärin kohdelluksi sekä henkiseksi että fyysisesti. Hän kuvaa ulkopuolisuuttaan ja toiseuttaan, mutta silti nimeää sijaiskodin ”kodikseen”, jonne hän leiriltä palasi. Kertomuksessa sijaisperhe halusi päästä kertojasta eroon, ilman että, lapsen kanssa oli asiasta keskusteltu. Lapsi ymmärtää sen tyhjistä huoneista. Hän antaa tapahtuneelle myös toisenlaisen merkityksen; jos ihmiset ovat kilttejä ja miellyttäviä, he haluavat päästä eroon.

Arkisen tarinan ”yksivuotissankari” kertoo asuneensa monissa eri kodeissa. Nyt hän toivoo itselleen omaa kotia, jossa arkipäivät voisi viettää onnellisesti herneitä syöden. Hän ei kuitenkaan halua täysin sulkeutua ulkopuoliselta maailmalta, vaan odottaa postia ulkomaailmasta. Tarinan kertoja viittaa useasti kavereihinsa. Lapsuuden maisemissa hän vietti paljon aikaa kavereiden kanssa ja nykyisinkin hän harrastaa kavereiden kanssa oleilua. Kiinteä kaveriverkosto voi olla merkittävä tuki sijoitetulle lapselle. Vertaisryhmässä lapsi voi jakaa omia, vaikeitakin, kokemuksiaan, sillä pienessä ryhmässä luottamus toisiin voi syntyä herkemmin (Holmberg, 2002). Lapsi voi tuntea kuuluvansa johonkin, kun ryhmä tarjoaa mahdollisuuden itsensä peilaamiseen muihin samassa elämäntilanteessa oleviin ja hän voi kokea tulevaisuutta ymmärretyksi.

Raggartarinan työssä on romantikon aineksia, kun hän tulevaisuudessa haluaa perheensä kanssa ”iloisia jutteluhetkiä kynttilän valossa.” Raggartarinassa tyttö pitää omalla olemuksellaan huolen siitä, että hän näkyy ja kuuluu siellä missä hän on. Tytön tarinassa on kapinaa: miksi hän kertoisi elämästään yhtään enempää aikuisille, jotka ovat vartiomassa häntä lastenkodin vankilassa?

Aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten narratiiviset tyyppitarinat

Kesyttömän tarinan tyttö asuu lastenkodissa oman elämäntilanteensa takia. Hän kertoo olleensa jäsenenä porukassa, jota nykyisin pelkää. Omiin menneisyyden tapahtumiin hän ei halua palata, sillä ne ovat värittyneet huolen ja murheen tarinoilla. Hyvät muistot alkavat siitä, kun hän saapui lastenkotiin, vaikka muutto lastenkotiin olikin hänen mukaansa pelottava kokemus.

Kesyttömän tarinan tyttö kuvaa itseään monisanaisesti. Hän kertoo impulsiivisuudestaan, äkkipikaisuudestaan ja vuorovaikutuksestaan muiden ihmisten kanssa. Hän toteaa olevansa

”hyvä ystävä”, joka osaa lohduttaa. Puheliaisuudesta huolimatta, hän kaipaa joskus yksin olemista. Nykyisin hän hyväksyy itsensä sellaisena kun on.

Lapsikeskeisen lastensuojelun työn yhtenä tarkoituksen on se, että lapsen omat kokemukset tulisivat kuulluksi (Muukkonen & Tulensalo, 2004). Kesyttömän tarinan tyttö kertoo kuulluksi tulemisestaan, siitä, miten lastenkodin aikuiset auttavat ja kuuntelevat häntä. Kesyttömässä tarinassa on kesytetty tulevaisuuden kertomus; tyttö kertoo haluavansa hyvän ammatin, työpaikan ja ”kestävän perheen”.

Kaino tarina on toisaalta hyvin samanlainen kuin kesytön tarina. Kainossa tarinassa tyttö kokee turvallisuuden tunnetta lastenkodissa, hän ei myöskään halua palata menneisyyden tapahtumiin muutoin kuin vain mainitakseen niistä, ja hän rakentaa tulevaisuuden tarinansa perinteisten arvojen pohjalta. Molempien tarinoiden tulevaisuuden perhekuvaukset ovat voimakkaasti latautuneet ”kestävän” ja ”hyvän” perheen määrittelylle.

Kainon tarinan tyttö kertoi pelkänneensä tuloaan lastenkotiin. Hän kuvaa ymmärtäneensä muuton uuteen paikkaan ja tottuneensa siihen. Muutoista hän on rakentanut myös tulevaisuuttaan koskevan kysymyksen, miten hän on osallisena seuraavassa muutossa ja kuinka paljon häntä silloin pelottaa? Lukijalle tarina kertoo muutoista lapsuuden kodin ja lastenkodin välillä.

Tarinassa tyttö kertoo olevansa huolissaan vanhemmistaan silloin, kun he juopottelevat. Ikävä sitoutuu huoleen lapsen tarinassa. Hän ei kanna syyllisyyttä vanhempiensa juopottelusta eikä ole heistä vastuussa.

Mielestäni kainoksi tarinan tekee tytön kertomus omasta itsestään. Hän kuvaa itseään toisaalta erittäin sisäänpäin kääntyneeksi ja epävarmaksi, haaveilijaksi ja pelokkaaksi, mistä kainon lapsen tarina muodostuu. Toisaalta hän kuvaa itseään impulsiivisena, humoristina ja seikkailijana, joka on järkevä eikä ole hyväksikäytettävissä. Kainon tarinan tyttö pystyy kuvailemaan itseään hyvin monivivahteisesti ja laaja-alaisesti.

Muutostarinan tyttö kertoo tarinaansa muutosten ja muuttojen kautta. Hänen tarinassaan on selkeä juoni (Hänninen, 1991). Alkutilana on kertomuksia lapsuuden kodin tapahtumista. Tytön muistot rakentuvat vanhempien ongelmien ympärille, joille hän ei nähnyt loppua. Vanhempien runsas alkoholinkäyttö ja väkivalta häiritsi häntä. Tyttö kertoo, miten hän jo lapsena alkoi ymmärtää vanhempiensa käyttäytymistä. Lapset eivät ole väkivallan ja juopottelun sivustakatsojia, vaan tapahtumat koskettavat heitä, ja he oppivat lukemaan vaaran merkkejä (Oranen, 2001). Vanhempien kasaantuneiden ongelmien ja häpeän kokemusten vastapainoksi tyttö kertoo isovanhempiensa tärkeydestä ja siitä, miten hyvin hän pärjäsi koulussa. Isoäiti on hänelle turvallinen ja luotettava henkilö, joka muuttotilanteissa on ollut

lapsen tukena. Myös koulun merkitys painottuu hänen kertomuksessaan. Oranen (2001) kuvaa koulua pakopaikkana, jossa ahdistavat asiat voi unohtaa. Hän painottaa myös sitä, että väkivaltaisessa ympäristössä kasvanut lapsi saattaa pitää kotiasiat tiukasti erillään koulusta, etteivät kaverit ja opettajat aavistaisi minkälaisessa todellisuudessa hän elää. Toisaalta taas empaattinen ja turvallinen opettaja voi olla lasta suojaava tekijä (Peltola, 1997).

Tyttö ei kuitenkaan kestä elämäntilannettaan, vaan yrittää itsemurhaa. Tästä alkaa tarinan muutos, kun tyttö ”hetkellisesti” tuli rehtorin taholta nähdyksi ja kuulluksi. Varilon (2000) mukaan lastensuojelun piirissä olevien perheenjäsenten keskinäinen vuorovaikutus voi olla hyvin rajoittunutta. Tätä näkemystä tukee myös tytön kertomus äidin äkillisestä lähdöstä. Äiti jätti lapset väkivaltaisen isän huomaan eikä kertonut, minne hän menee ja koska tulee takaisin. Tyttö kertoo reagoineensa äidin lähtöön voimakkaasti. Hän ajautui elämään jengin mukana. Lopullinen käännekohta tytön tarinaan tulee, kun isän väkivalta ulottui häneen. Vasta väkivalta ja siinä vahingoittuminen sai viranomaiset hakemaan lapset pois. Tarinan lopputilana on tytön ja hänen pikkusiskonsa pelastautuminen.

Tarinoissa ilmeneviä yhteisiä piirteitä

Sama kohde saattaa herättää lapsessa ristiriitaisia, vastakkaisia tunteita, esimerkiksi vihaa ja rakkautta. Nämä ambivalentit tunteet, joista lapset tarinoissaan kertovat, liittyvät sekä omaan itseen että perhesuhteisiin. Kehityopsykologisessa keskustelussa ambivalenssi kuvaa lapsen halua olla itsenäinen ja erillinen, mutta samalla hän huomaa olevansa riippuvainen äidistään tai hoitajastaan. Lapsi on kahden vastakkaisen tunteen voimakkaassa uhmassa. Kaksijakoisuus on läsnä lasten tarinoissa esimerkiksi siten, että osassa lasten tarinoista uudet tilanteet ja ihmiset hämmentävät lapsia ja aiheuttavat heissä levottomuutta. Kuten arkisen tarinan kertoja kertoo olevansa hämmentynyt tai ihmeissään, kun hän kohtaa yllättäviä tilanteita. Hän ei tiedä, miten reagoisi, itkisikö vai nauraisiko.

Muutamien lasten on vaikea hahmottaa tulevaisuuden tarinoita. Kadonneen lapsen tarinassa tyttö kertoo, ettei hän tulevaisuudeltaan ”toivo vielä mitään, (toivon) kun kasvan isoksi.” Tyttö esittää kuitenkin toiveensa tarinassaan: ”En halua kasvaa isoksi.” Tytön tarina katkeaa ja hän pidättäytyy mieluummin nykyhetkessä. Vaikeista olosuhteista tulevat lapset pysyttelevät nykyhetkeen liittyvissä kertomuksissa, ikään kuin mennyttä ja tulevaisuutta ei olisi olemassakaan (Varilo ym., 2000). Arkisessa tarinassa kertoja kertoo toivovansa itselleen omaa kotia, jossa arkipäivät voisi viettää onnellisesti. Hän haluaa sulkeutua omaan huoneeseensa ja rakentaa parvekkeen, jonne muut eivät saa tulla. Mutta toisaalta hän haluaa

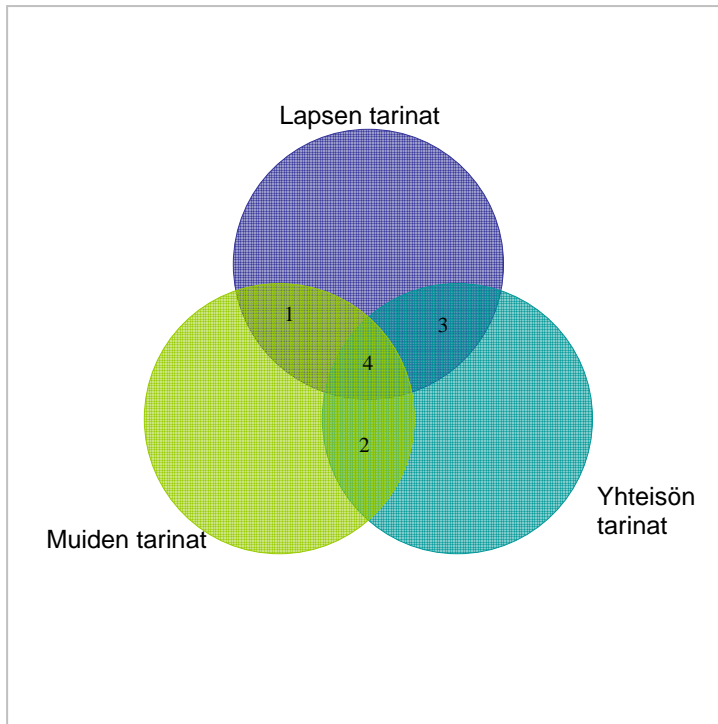

oman postilaatikon huoneen oveen. Toisaalta kertojalla on tarve yksinäisyyteen, toisaalta hän kaipaa postia ulkomaailmasta.

Lasten tarinoissa heijastuu tasapainottelu tavanomaisuuden ja epätavallisuuden välimaastossa. Mikä on normaalia? Mikä tulee lapsen elämässä normaaliksi? Heidän tarinoissaan ei ole kaipuuta erilaisuuteen, sillä se voi olla vaarallista ja pelottavaa, perusturvallisuutta horjuttavaa. Tarinoissa kerrotaan kaipuusta ”normaaliin” elämään. Taipuisan tarinan lapsi korostaa omaa kiltteyttään, arkisen tarinan lapsi normaaliuttaa ja muutostarinassa tyttö kertoo paraikaa elävänsä itsenäistä ”suhtkoht” normaalia elämää. Kuten taipuisan tarinan lapsi, niin ikään muutostarinassa tyttö toteaa: ”Olen sopeutuvainen.” Väkivallasta tulee normaalikäytäntö väkivaltaisessa perheessä. Juopottelevat aikuiset ovat taipuisalle lapselle arkipäivää, jopa niin, että lapsi miettii alkoholin käyttöä osana hänen omaa tulevaisuuttansa: ”mitä jos mä juon isona kaljaa. Tuleeko humalaan jos juo kaksi siideriä entä kymmenen?” Muutostarinassa tyttö kertoo lapsuuden kokemuksistaan, joissa alkoholin ja päihteiden käyttö sekä väkivalta olivat hänen perheensä tavanmukaista viikonlopputoimintaa. Poliisit saapuivat ”vähintään joka toinen viikonloppu” ja sosiaalihuoltokin oli tilanteesta selvillä naapureiden ilmoittelun seurauksena. ”Mutta mitään ei tapahtunut -- elämä jatkui ns. normaalina. -- Olin 9-vuotias ja minusta alkoi tuntua että virkavalta on jo osa elämänrytmiäni.”

Jaettujen tarinoiden kenttä

Oheisessa kuvassa (kuva 2. Tarinoiden kentät) pohdin narratiivisissa identiteettitarinoissa olevien kotien (sijaisperheen tai lastenkodin) tarinallisia kenttiä. Kuvalla haluan visualisoida tarinallisuuden tasapainoa, joka muuttaa muotoaan silloin, kun lapsi vaihtaa arkista ympäristöään esimerkiksi lapsuuden kodista laitokseen. Lapsen tarinat (violetti ympyrä) koostuvat erilaisista kertomuksista, jotka muodostuvat lapsen elämäkokemuksista. Muiden tarinat (vihreä ympyrä) ovat lapsen kotona (eli yhteisössä) olevien aikuisten ja lasten tarinoita. Yhteisön tarinat (turkoosi ympyrä) ovat tarinoita, joita yhteisö kertoo itsestään. Nämä kolme tarinallista osa-aluetta kohtaavat toisensa kolmessa päällekkäisissä alueissa ja yhdessä kentässä, jossa nämä osa-alueet muodostavat ”jaettujen tarinoiden kentän”.

Kuva 2. Tarinoiden kentät.

Narratiivisen näkökulman mukaan lapsi rakentaa identiteettiään tarinoissaan. Hän jäsentää kokemuksiaan ja muodostaa merkityksiä kertomuksien kautta. Näissä kertomuksissa lapsi mahdollistaa menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden yhtenä kokonaisuutena. (muun muassa Holma, 1996; Hänninen, 1999; Heikkinen, 2001). Lapsen elämäntarinoissa voi olla paljon sellaisia tarinoita, joita lapsi ei muista (Varilo ym., 2000) tai ei halua muistella, kuten kainon tarinan tyttö toteaa: ”minulla on paljon pettyneitä muistoja”, joita hän ei välttämättä halua muistaa. Näin lapsen omalle ”tarinakentälle” jää paljon jakamattomia tarinoita. Osa tarinoista voi olla hahmottomia tai välähdyksiä tapahtumista ja tunteista, joille ei ole sanoja ja merkityksiä. Saattaa myös olla, että lapsella ei ole ollut aikuista, jonka avulla hän olisi voinut saada tunteilleen ja kokemuksilleen hahmon.

Lapsen narratiiviseen identiteettiin vaikuttavat vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa, ja se palaute, jota lapsi saa itsestään muilta. Muiden tarinat (vihreä ympyrä) ovat sijaishuollossa asuvan lapsen asuinkumppaneiden, jotka voivat olla esimerkiksi sijaisäiti tai lastenkodin kasvattaja ja sijaisperheessä tai laitoksessa asuvat muut lapset. Lapsen tarinaan omasta itsestään vaikuttavat se, miten hän on vuorovaikutuksessa (1) muiden tarinoihin: kuinka lasta kuullaan, kohdataan, minkälaista palautetta hän saa osakseen ja miten lapsi pääsee vastavuoroiseen vuorovaikutussuhteeseen häntä hoitavien aikuisten kanssa. Muiden tarinoiden avulla sijoitettu lapsi voi peilata omia tarinoitaan ja rakentaa tarinaa omasta

itsestään, minkälainen minä olen (Heikkinen, 2001). Muutostarinassa tyttö kokee lastenkodin työntekijät ”pelastajikseen”, jotka tukivat tyttöä ja hänen sisartaan vaikeassa elämäntilanteessa. Ilman heidän tukeaan ”maailma olisi musertunut käsiimme”. Kainossa tarinassa tyttö toteaa, että hän pystyy turvautumaan lastenkodin aikuisiin ”melkein joka asiassa, vanhempiin turvaa aina silloin tällöin.” Arkisessa tarinassa lapsi pohtii omaa onnellisuuttaan nykyisessä kodissaan, harrastajatarinan lapsi hyväksyy mieshoitajan soittokaverikseen ja taipuisan tarinan lapsi kertoo olevansa lastenkodissa aikuisuuteensa asti. Nämä kertomukset kertovat hyväksyvistä ja vastavuoroisista kohtaamisista aikuisen ja lapsen välillä. Myös lapsen kontaktit vertaisryhmänsä kanssa ovat olennaisia oman tarinan hahmottumisen kannalta.

Lastenkodissa asuva lapsi kuuluu lastenkodin yhteisöön; samoin sijaisperheessä asuva lapsi voidaan käsittää pienen yhteisön, perheen, jäsenenä. Lastenkodissa asuvan lapsen arjen ympäristö on laitousyhteisö. Tuovilan (2001) mukaan yhteisön merkitys liittyy perustehtävän ympärille ja siihen, että yhteisöllä on yhteinen ymmärrys siitä, miksi ja miten työtä tehdään. Jokainen yhteisö rakentaa omaa tapansa olla olemassa: minkälainen on esimerkiksi laitoksen kasvatuskulttuuri tai miten sijaisperheessä on totuttu ratkomaan ongelmia. Yhteisö rakentaa omien jäsentensä elämäntarinoita, kun sen historiasta, tapahtumista ja sattumuksista keskustellaan yhteisön sisällä. Yhteisön tarinat (turkoosi ympyrä) rakentuvat niistä tarinoista, joita yhteisö itsestään kertoo. Miten nämä tarinat valottuvat aikajanalla; minkälaisia kertomuksia yhteisöllä on menneisyydestään, nykyhetkestään ja miten ne linkittyvät tulevaisuuteen? Näistä tarinoista (2) muodostuvat vuorovaikutuksessa yhteisön jäsenten kanssa yhteisön säännöt, rajoitukset, arvot, työkäytännöt, käsitykset luottamuksesta ja turvasta sekä näkökulmat lastensuojelutyöhön, kuten lapsikeskeisyyteen.

Pösö (2003) viittaa Bullockkiin (2001), joka listaa tarkoituksenmukaisen laitoshoidon ominaisuuksia korostamalla muun muassa sitä, että koulukodissa asuvien nuorten ja henkilökunnan kulttuurien ei tulisi eriytyä toisistaan liiaksi. Muiden tarinoiden ja yhteisön tarinoiden yhtymäkohdassa, lapsi voi rakentaa kuvaa itsestään: minkälaista tarinaa muut yhteisön jäsenet kertovat minusta. Kuten arkisessa tarinassa lapsi kertoo sijaisperheen muiden jäsenten kertoneen hänestä ”vastemielisiä väitteitä”. Tyttö ei pystynyt sisällyttämään omaan itseensä perheen hänestä kertomia kertomuksia.

Yhteisön tarinat ovat yhteydessä lapsen tarinaan myös siten, miten lapsi kokee itsensä yhteisön jäsenenä (3). Tunteeko hän kuuluvansa yhteisöön, tunteeko hän olonsa turvalliseksi vai pelokkaaksi? Kun raggaritarinan tyttö kertoo lastenkodin olevan vankila ja viittaa työntekijöiden keksineen huostaanoton, kertoo se tytön yhteisöstä rakentamastaan kuvasta.

Hänen on vaikea sisällyttää omaan tarinaansa yhteisön tarjoamaa tarinaa. Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa se, miten yhteensopivia yhteisön tarinat ja lapsen identiteettitarinat ovat. Kesyttömän tarinan tyttö kertoo tullessa lastenkotiin oman elämäntilanteensa johdosta. Hän halusi pois entisestä arkisesta ympäristöstään, jonka hän yhä kokee pelottavana. Nykyisessä kodissaan hän kertoo tullessa kuulluksi ja autetuksi. Raggartarinan tyttö taas kertoo kaiken pahan alkaneen sinä päivänä, kun hän saapui lastenkotiin.

Näistä kolmesta eri tekijästä muodostuu yksi yhteinen alue: jaettujen tarinoiden kenttä (4). Lapsen arkipäivän perheeseen/yhteisöön kuulumiseen ja liittymiseen vaikuttavat kaikki kolme osatekijää yhdessä. Arkisen tarinan tyttö kertoo tyytyväistä tarinaa nykyisestä kodistaan. Hänen tarinallinen kenttensä kerrotaan tasapainoiseksi. Raggartarinan tyttö toivoo pääsevänsä pois lastenkodista oman perheensä pariin. Hän kapinoi lastenkodissa olemista vastaan, eikä näin ollen halua osallistua lastenkodin tarjoamaan yhteiseen tarinaan. Hän saattaa kokea jatkuvaa ristiriitaa muiden ja yhteisön tarinoiden ja omien tarinoiden välillä. Raggartarinan tyttö kertoo itsestään toisenlaista romanttista tarinaa oman perheensä tarinoiden kentässä, kun hän tulevaisuudessaan toivoo ”iloisia jutteluhetkiä kynttilän valossa” oman perheensä kanssa.

Elämäntarinoilla lapset voivat muokata omakuvaansa ja jäsentää elämäänsä uudella tavalla. ’Lastenkotilapsista’ on kulttuurisia tarinoita, minkälaisia he ovat. Nämä tarinat ohjaavat paitsi lasten omaa tulkintaa elämästään, myös muiden ihmisten suhtautumista heihin (Hänninen, 1999). Pahimmillaan tarinamallit voivat rajoittaa lasten liikkumatilaa siten, etteivät lapset pääse ”leimastaan” irti. Sama pätee myös eri tyyppitarinoiden. Lapsi saattaa rakentaa identiteetistään suojan, jonka turvin hän selviytyy laitospaikassa. Miten romanttinen tarina ottaa paikkansa raggartarinassa, miten taas voisi vahvistaa järkitarinaa, jossa lapsi ei ole hyväksikäytettävissä, kainon tarinan sisällä? Voisiko laajempi tyyppitarinoiden kirjo lastensuojelun piirissä olevista lapsista vaikuttaa kulttuuriseen stereotyyppiseen tarinaan, minkälaisia ”lastenkotilapset” ovat.

Tarinoiden kentät – kuvan avulla voidaan hahmottaa kokonais käsitystä lapsen arkisen ympäristön vuorovaikutuksellisista ja tarinallisista mahdollisuuksista. Lapsen hyvinvointiin vaikuttavat olennaisesti yhteisön sallimat tarinat ja se vuorovaikutus, jota lapsi osakseen saa. Lähes kaikissa tyyppitarinoissa lapset kuvaavat voimakkaasti ilmaisun siirtymistään lastenkotiin, kuten kainon tarinan tyttö toteaa ymmärtäneensä muuttavansa uuteen paikkaan ja pelänneensä ”hirmuisesti” ja raggartarinan tyttö toteaa ”helvetin” alkaneen sinä päivänä. Sijaishuollon piirissä asuvalla lapsella on siis monia ”tarinallisia kenttiä”, jotka ovat lapsen

kehityksen kannata monitahoisia, sekä hyvässä että pahassa. Nämä kentät voivat olla esimerkiksi biologisen perheen, koulun ja kaveripiirin muodostamia tarinallisia kenttiä.

Aineistoni tarinoissa lapset pääsääntöisesti kertovat luottavansa nykyisen yhteisönsä, lastenkodin ja sijaisperheen, aikuisiin. Se ei kuitenkaan poissulje biologiseen vanhempaan suuntautuvaa huolta ja ikävää. Kainossa tarinassa lapsi kertoo ikävöivänsä vanhempiaan erityisesti silloin, kun he juopottelevat eikä lapsi tiedä, miten he pärjäävät. Laurila (1999) toteaa, että oman kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten identiteettiä tukee tieto syntymäperheestä, tieto aikaisemmista ihmissuhteista, menneen sovittaminen yhteen nykyhetken kanssa, riittävä kanssakäyminen menneisyyden tärkeiden ihmisten kanssa ja hyväksytyksi tuleminen omana itsenään. Lasten tarinoissa useimmat lapset kertovat elämästään ja kokemuksistaan monipuolisesti ”jaettujen tarinoiden kentällä”.

Lähes kaikkien tyyppitarinoiden perusteella voi sanoa, että tarinoissa ilmenevät lasten nykyiset lastenkodit ja sijaisperheet edustavat lapsille turvallista ja luotettavaa paikkaa. Lastenkoti tai perhehoito voi olla lasten toinen koti, toinen mahdollisuus.

NARRATIIVISET ISÄ- JA ÄITIKUVAT

Narratiiviset isäkuvat

Väkivaltaa kokeneiden lasten piirustuksissa on havaittu, että lapset jättävät isät piirtämättä tai eristävät hänet kauemmaksi muusta perheestä. Lapsi voi haluta piirtää isän myös eri paperille. Isän puuttuminen voi kertoa lapsen traumaan liittyvää torjuntaa tai isä voi olla niin vaarallinen, että hänet pitää eristää muusta perheestä. (Keränen, 2001). Poikien tarinoista puuttuvat isät, on havainto, joka kaipaisi lisäselvitystä. Emme voi tietää aineistoni perusteella, ovatko juuri nämä pojat kasvaneet väkivaltaisen isän varjossa, vai mikä on se syy, miksi pojat vaikenevat isistään. Voimme esittää vain olettamuksia. Aineistoni kahden pojan tarinassa isä kerrotaan väkivaltaiseksi. Nämä tarinat ovat pieniä välähdyksen omaisia episodeja lapsen tarinan sisällä. Episodit ovat kuin mainintoja, toteamuksia, joita ei kerrota tunteella. Poikien tarinoissa on kahdella pojalla kertomuksia, joissa isä kerrotaan tärkeäksi ja häntä kaivataan. Tyttöjen tarinoissa isä on läsnä hyvässä ja pahassa.

Luotettavan isän kuva on sankarimainen ja hyvä, pahan vastakohta. Isä määritellään positiivisilla adjektiiveilla: hän on luotettava, huumorintajuinen, musikaalinen jne. Lapsi rakentaa isästään ihannekuvaa. Isää verrataan opettajaan, eikä hän ole alkoholisti. Lapsi kertoo kaipaavansa isäänsä. Isästä kerrotaan hyviä muistoja, ja häneen sitoutuu myös tulevaisuudentoiveita. Tarinassa isää ihannoidaan ja hänen kanssaan voisi salaisuuksista

keskustella. Isän toiminta annetaan myös anteeksi. Lapsi ei tarinassaan syyllistä isää, kun ei voinut asua isänsä luona asunnon pienuuden takia. Lapsi kuitenkin esittää toiveensa isän luona asumisesta. Lapsen toiveeseen liittyy myös matkustelua isän kanssa.

Hyvästä ja luotettavasta isästä kertovat muistot lapsi voi sisällyttää omaan elämäntarinaansa voimavaraisina tarinoina, joista hän voi myös rakentaa omaa tulevaisuuttaan. Jos luotettavan isän kuva on vain lapsen rakentama mielikuva, jolla ei ole todellisuuden kanssa mitään tekemistä, saattaa mielikuvan ylläpitäminen kuluttaa lapselta paljon energiaa ja isään kohdistuvat pettymykset voivat tuottaa hänelle äärimmäistä surua ja vihaa.

Poissaolevan isän kuva on varauksellinen. Toisaalta hänet luetellaan perheenjäseneksi, toisaalta häneltä odotetaan enemmän kuin hän voi antaa. Lapsi kertoo kaipaavansa isäänsä. Isä pitää harvoin yhteyttä lapseensa. Hän ei käy kyläilemässä, hän kirjoittaa kirjeitä ja soittaa ”joskus”. Vaikka isäkuva on himmeä, ei se ole pysähtynyt lapsen mielessä. Isäkertomukset muodostuvat kirjeenvaihdossa isän kanssa tai yksittäisissä puhelinkeskusteluissa. Isätarinat elävät lapsen mielessä, vaikkei hän isää kohtaisikaan. Lapsi kertoo mummolan olevan hänelle mieluisa paikka, koska mummo kertoo tarinoita poissaolevasta isästä. Lapsi kertoo uudelleen kuulemansa omaan mieleensä ja luo niistä itselleen isäkuvan.

Eräässä tarinassa lapsi kertoo kaipaavansa isäänsä, joka on menehtynyt. Onko lapsen helpompi muodostaa isäkuva, jos isä on kuollut? Onko häntä helpompi ikävöidä, kun hän on todella poissa? Mikään tai kukaan ei saa häntä enää takaisin; hän ei voi tulla vierailulle. Kuolleen isän tarina elää lapsen mielessä kuulemalla muiden kertomuksia isästä. Kun isä elää, mutta hän ei jostain syystä pidä säännöllistä yhteyttä lapseen, onko lapsen vaikeampi hahmottaa isäkuva? Suru voi olla erilaista. Kuolleen isän poissaoloa voi surra ilman odotuksia ja toiveita tai katkeruutta ja vihaa.

Väkivaltaisen isän kuvassa isä näyttäytyy hengenvaarallisena ja uhkaavana. Lapsi on joutunut pelkäämään sekä oman että äidin hengen puolesta. Hän on jopa joutunut välittämään tappouhkauksen äidilleen. Isä on ottanut lapsen ikään kuin rikoskumppanikseen, jossa lapsen tehtävänä on toimittaa pelkoviesti perille. Orasen (2001) mukaan lapsen pahin pelko väkivaltilanteessa on se, että äiti kuolee. Lapsi on joutunut pakenemaan kodistaan isäänsä.

Väkivaltaisen isän kuva muuttuu tarinan edetessä väkivallattomaksi. Lapsi viettää viikonloppuja isänsä luona, jossa hän saa pelata ja syödä karkkia. Isä vie myös lasta viikoittain harrastukseen. Isä on kutsuttu myös lastenvahdiksi, vaikkakin näytti kauhuelokuvan lapselle.

Ronskin isän kuva poikkeaa väkivaltaisen isän kuvasta sillä, että roskeen isään liittyvä väkivallan kuvaus on välillistä; se kohdistuu äitiin ja lemmikkieläimeen eikä suoranaisesti lapseen. Lapsi visualisoi isäkuvaa tarkasti tapahtumien välityksellä. Kuvasta hahmottuu isä, jonka käyttäytyminen on arvaamatonta ja impulsiivista. Lapsi kuvaa tanssitapahtuman tarkasti, muistaen jopa isän vuorosanat. Hän muistaa, miten isä oli puhelimesta kiusannut äitiä, ja miten äiti oli siihen reagoinut. Lapsi on ollut kuulijana ja todistajana vanhempien välisissä riidoissa. Vanhemmat usein aliarvioivat sitä, kuinka paljon lapset ovat väkivaltilanteesta nähneet tai kuulleet (Oranen, 2001). Impulsiivisuus väkivallan muotona ei anna lapselle mahdollisuutta ennustaa isän käyttäytymistä, vaan lapselle jää turvaton ja pelottava olo isän käyttäytymisestä.

Huolimatta siitä, miten isä käyttäytyy tai kohtelee kaveriksi tarkoitettua lemmikkieläintä, lapsi kokee isänsä tärkeänä. Isä hoitaa ja on luotettava. Lapsi kertoo myös samaistuneensa isäänsä; hän kertoo olevansa samanlainen kuin isä. Oranen (2001) mukaan 4 - 5-vuotiaat pojat valitsevat samaistuvatko he väkivaltaiseen isään vai avuttomaan ja keinottomaan äitiin. Vastaavasti tytöillä voi esiintyä kouluikäisenä hyvin alistuvaa käyttäytymistä.

Tutkimukseni lasten tarinoissa lapset luettelevat lemmikkieläimensä perheenjäseneksi. Tätä havaintoa tukee väkivallan keskellä kasvaneiden lasten havainnointit (Oranen, 2001) sekä heidän lemmikkejä kuvaavissa piirustuksissa (Keränen, 2001). Ronskin isän kuvassa lapsi kertoo kanista, joka oli tarkoitettu hänelle ja veljelleen kaveriksi. Isä katkaisi kanin selän, koska tarinan kertojan veljellä oli astma. Lapsi kertoo koskettavan episodin ikään kuin todeten tapahtuman tapahtuneeksi. Tarina kerrotaan ilman tunteidenpurkauksia. Koska käytettävissäni oli pelkästään tarina-aineisto, en voi tietää, millä äänensävyllä lapsi on tapahtumasta kertonut tai miltä hän on näyttänyt. Kyrönseppä ja Rautiainen (1990) ovat todenneet, että isän ristiriitainen ja välinpitämätön suhtautuminen on erityisesti yhteydessä lastenkodissa asuvan lapsen kehitys- ja mielenterveyshäiriöihin (Pasanen, 2001).

Narratiiviset äitikuvat

Lasten tarinoissa lapset pääasiassa kertovat äideistään vähäsanaisesti. Ehkä äitiin liittyvät kokemukset ja merkitykset nostavat pintaan tunteita, joita lapsen on vaikea ymmärtää tai lapsella ei ole näille tunteille sanoja tai hahmoa. Äiti kerrotaan perheeseen kuuluvaksi kaikissa paitsi kahdessa tarinassa. Kymmenen lapsen tarinassa äiti kerrotaan tärkeäksi, seitsemän lapsen tarinassa äitiin luodaan luottamusta ja turvallisuutta korostavia merkityksiä.

Etäinen äitikuva hahmottuu lapsen tarinassa ikään kuin taustakertomuksena. Äiti kerrotaan kuuluvan perheeseen ja häntä kaivataankin, mutta sen enempää äidistä ei kerrota.

Lapsi kertoo mieluummin kavereistaan, isästään tai luottamistaan hoitajista. Katvalan (2001) mukaan lapsen näkökulmasta katsottuna perinteinen äiti on ollut poissaoleva äiti. Lasten tarinoista ilmenneet etäisen äidin kuvaukset saattavat edustaa vastaavanlaista äitikuva. Äiti on saattanut olla usein (työssä) kodin ulkopuolella ja kotona ollessaankin ollut lapselle etäinen. Äiti myös saattaa nähdä lapsensa itselleen vieraana, jolloin hän ei ole pystynyt luomaan läheistä tunnesidettä lapseensa.

Hyvän äidin kuvassa lapsi kertoo äidin olevan ”hyvä” monessa eri asiassa. Toisin kuin etäisessä ja haavoittuneessa äitikuvasa hyvän äidin kuvassa lapsi kertoo ylpeänä äidistään, ja kertoo äidin olevan hänelle tärkeä. Lapsi rakentaa itselleen kuvaa hyvästä ja lähes täydellisestä äidistä, joka osaa tehdä hyvin monia lapselle tärkeitä asioita kuten leikkiä ja laittaa ruokaa. Hyvän äidin kuva lapsen mielessä voi olla lapselle elämää ylläpitävä kertomus. Lapsen persoonallisen identiteetin jatkuvuutta tukee se, jos lapsen biologinen äiti ja muut lapsen itsensä määrittelemät tärkeät henkilöt ovat edelleenkin vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Jos biologinen äiti ja lasta hoitava henkilö, esimerkiksi sijaisäiti, tulevat keskenään hyvin toimeen, tukee tämä lapsen jatkuvuudentunnetta (Laurila 2000).

Haavoittuneen äidin kuvassa äiti kerrotaan haavoittuneeksi joko psyykkisesti tai fyysisesti. Äitiä myös haavoitetaan fyysisesti. Haavoittunut äiti voi olla esimerkiksi masentunut, sureva tai perheväkivallan uhri. Lapsen tarinassa on muistikuvia äidin olemisesta sairaalassa, jonne hän pääsi isän kanssa äitiä tervehtimään. Tieto äidin rakkaudesta on lapselle tärkeä ja äiti on lapselle itselleen myös tärkeä. Lapsi kertoo, ettei ikävöi ketään, sillä hänen äidillään on nyt ”kaikki hyvin”. Lapsi on kuitenkin huolissaan äidin hyvinvoinnista. Äidin alkoholismi vie lapselta energiaa, sillä sairauden keskellä eläminen vaikuttaa myös siihen, minkälainen kuva lapselle muodostuu itsestään ja maailmastaan. Näiden merkitysjärjestelmien muuttuminen vaikuttaa myös siihen, minkälaiseksi lapsen tulevaisuuden haaveet muodostuvat (Oranen, 2001). Haavoittuneen äidin kuvassa lapsi ilmaisee optimistisesti tulevaisuuden toiveissaan, että äiti ei joisi.

Lapsi pystyy selviytymään traumaattisista kokemuksistaan, jos hänellä on samanaikaisesti paljon suojaavia tekijöitä ja mahdollisuus korjaaviin kokemuksiin (Niemelä, 2003). Lapsi kertoo isoäidin tuntuneen turvalliselta, kun hänelle ja äidille on tullut riitoja tai kun äiti ei ole jaksanut hoitaa häntä. Haavoittunut äiti on lapsen mielessä myös hyvä ja hauska leikkijä. Masentunut äiti saattaa olla tietoinen omasta kyvyttömyydestään olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa, joten hän saattaa käyttäytyä hyvinkin ristiriitaisesti (Himilä-Mälkki, 2004). Näin ollen lapsi joutuu opettelemaan äidin eri tunnetilat hänen käyttäytymisestään.

Lapsi kertoo kiusanneensa äitiään raapimalla tämän palanutta ihoa. Oranen (2001) toteaa, että tytöt, jotka toistuvasti näkevät äidin pahoinpitelyä, voivat alkaa uskoa, että naiset ovat pahoja ja ansaitsevat tulla hakatuksi. He saattavat samaistua väkivallan tekijään mieluummin kuin avuttomaan ja keinottomaan äitiin. Tarinassa lapsi pelkää saavansa äidin kohtalon ja sairauden. Vaikka lapsi kertoo miettivänsä omia asioitaan, ovat ne rinnastettavissa myös äidin tarinaan. Lapsi pohtii jaksako hän aikuisena mennä kauppaan, pystyykö hän huolehtimaan kissoista tai vaikka omista lapsistaan, miten kissat ja lapset pärjäävät hänen ollessa muualla? Äidin tarina uhkaa siirtyä tytön elämän näyttämöksi. Himilä-Mälkin (2004) mukaan masentuneiden vanhempien lapsilla on riski sairastua masennukseen, siksi lapsen pelko ei ole aiheeton. Lapsi kysyy: ”miten tästä eteenpäin niinku...” Hylkäämiskokemukset (huostaanotto) tai se, että lapsen hoitaja ei ole tunnetasolla yhteydessä (tunnetaso on liian huterä) lapseen, ovat yhteydessä lapsen masennukseen.

Yhteenvetoa narratiivisista isä- ja äitikuvista

Lasten kuvaamissa perhesuhteissa heijastuu epävarmuus ja ennustamattomuus. He kuvaavat perheeseensä kuuluvaksi oman ydinperheen jäseniä, mutta vain harva lapsi voi turvautua ja luottaa heihin. Lasten kertomusten mukaan osa lapsista kertoo vanhemmistaan kiintymyksellistä tarinaa, osa taas kertoo vanhempien olevan lapsen saavuttamattomissa. Lapset haluavat luottaa omiin vanhempiinsa, mutta elämäkokemukset kertovat heille toista tarinaa. Vanhempiin voi luottaa kausittain, silloin kun heillä menee hyvin. Silloin kun vanhemmilla menee huonosti, kasvavat lasten kokemat ikävän ja huolen tunteet.

Lapset kertovat ristiriitaisista kokemuksistaan ja tunteistaan suhteessa vanhempiinsa ja omaan itseensä. Ristiriita esiintyy lapsen kertomuksissa hänen kuvatessaan perheen tilanteita, joissa myös lasten yksinäisyys heijastuu. Herää kysymys, minkälaista vastavuoroista suhdetta lapsi voi lähteä rakentamaan esimerkiksi ronskin isän kuvassa, kun isä toisaalta on rakastava ja läsnä oleva, mutta toisaalta arvaamaton ja siksi pelottava. Samaa asiaa voi pohtia myös poissaolevan isäkuvan, etäisen äitikuvan ja haavoittuneen äidin kuvassa. Pasanen (2001) on tutkimuksessaan todennut, että vääristynyt perhedynamiikka on yksi merkittävä tekijä, joka altistaa lastenkodissa asuvan lapsen psykiatriselle oirehdinnalle.

Narratiivisia isä- ja äitikuvia voi käsitellä tarinoiden kentät –kuvan avulla kahdella eri tavalla. Ensinnäkin siten, miten paljon ja minkälaisia tarinoita biologisista vanhemmistaan lapsi voi tuoda yhteiselle jaetulle kentälle. Kokeeko lapsi, että nämä tarinat ovat toivottuja ja sallittuja yhteisön sisällä. Vai kokeeko lapsi, että tarinat biologisista vanhemmista pitää vaientaa tai ne pitää mukauttaa yhteisöön sopiviksi tarinoiksi.

Toiseksi narratiivisia isä- ja äitikuvia voi tarkastella omana kenttäkuvanaan. Kun jaettujen tarinoiden kenttä rakentuu lapsen biologisesta perheestä, nousevat tarkasteluun perheen eri jäsenten tarinat (muiden tarinat) ja perheen (yhteisön) tarinat. Minkälaisia tarinoita lapsi voi tuoda itsestään tälle jaettujen tarinoiden kentälle? Hallitsevatko vanhempien kasaantuneet ongelmat yhteisten tarinoiden jakamista siten, että lapsen haluamiset, tarpeet ja tunteet jäävät kuulumattomiin? Lastensuojeluperheiden vuorovaikutus voi olla hyvinkin niukkaa (Varilo ym., 2000), joten saattaa olla, että *jakamattomien* tarinoiden kentät ovat hyvin suuria näiden lasten maailmassa.

TUTKIMUSAINEISTONA LASTENSUOJELUN PIIRISSÄ OLEVIENTEN LASTEN ELÄMÄNTARINAT

Lasten elämäntarinat on tuotettu tietyssä tilanteessa joko lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välisessä vuorovaikutustilanteessa tai lapsi on aikuisen pyynnöstä kirjoittanut tarinansa. Tarinat ovat siis konstruktioita lasten elämästä. Tutkijana olen yrittänyt uudelleen kertoa heidän elämismaailmaansa. Oma esiymmärrykseni on ohjannut tarinoiden lukuani, joten voidaan sanoa, että esiymmärrykseni on korostanut nämä tutkimustulokset näkyviksi. Olen kokenut tärkeänä, että lasta kuuleva aikuinen on hänen omasta elinympäristöstään oleva aikuinen eikä yksittäinen tutkija. Lasten tarinoita ovat olleet kuulemassa aikuiset, jotka ovat omalla henkilökohtaisella tavallaan kuulleet, kirjanneet ja keskustelleet lasten kanssa. Vaikka Elämäkertakeiju-koulutuksen (Bardy & Barkman, 2001) aikana lapsen kuulemista ja hänen elämäntarinansa hahmottumista on opastettu työntekijöille, silti jokainen aikuinen työskentelee omalla henkilökohtaisella tavallaan lapsen kanssa. Tämä vaikuttaa myös siihen, miten lapset tarinaansa tuottavat. Osa työntekijöistä on saattanut olla erittäin motivoituneita työskentelystä, mikä on välittynyt lapsille ja innostanut heitä. Työskentelyyn vaikuttavat myös aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksen laatu ja suhde. Työntekijät ovat valinneet omaelämäkerralliseen työskentelyyn lapsia, joiden elämäntilanteeseen työskentelytapa sopii. Täten aineistoni lasten tarinat kertovat lapsista, jotka pystyvät kertomaan omasta elämästään ja haluavat tehdä sen. Tyypitarinoiden kirjo lastensuojelun kentällä on laajempi, minkä takia otin yksittäiset tyypitarinat (kadonneen lapsen tarina ja raggaritarina) mukaan tutkielmani tuloksiin. Luulen, että nämä yksittäiset tyypitarinat ovat yleisempiä, mitä aineistoni antaa ymmärtää. Välillinen tapa kerätä tarinoita on lapsen *elämän jatkuvuuden* kannalta mieleinen. Työskentelyn jälkeen lapsi voi palata omaan tarinaansa ja hän voi aikuisen kanssa työstää sitä edelleen. Näin ollen lasta kuullut aikuinen jää lapsen ympäristöön ja on lapsen käytettävissä.

Pääsääntöisesti lastenkodissa asuvien lasten elämäntarinoita on vähän tutkimuksen piirissä. Tutkielmani aineisto on harvinainen ja siten arvokas. Sen puutteeksi voidaan laskea se, etten tiedä lasten todellisesta historiasta muuta kuin lapsen iän ja sukupuolen. Tutkielmani luonne on kuitenkin narratiivinen, joten tarkastelin tarinoita tarinoina, jotka kertovat lapsen elämästä siinä hetkessä kun ne ovat tuotettu. Tutkielmani on myös kuvaileva, eikä sen tarkoituksena ole yleistää, vaan kuvata ja kertoa tämän aineiston tarjoamia sisältöjä. Tarinat eivät ole dokumentteja lasten elämästä, vaan kertomuksia ja tarinoita, joita lapset ovat tuottaneet. Lasten tarinoissa olevia merkityksiä olen poiminut lähempään tarkasteluun, siten pohdinnassa on kyse myös tutkijan ja tarinoiden välisestä vuoropuhelusta.

Olen pyrkinyt huomioimaan tutkielmani luotettavuutta siten, että tarinoiden lukutapani on ollut systemaattinen. Esiymmärrystä ohjanneet kysymykset ovat johdattaneet lasten tarinoissa oleviin merkityksiin ja lasten tapaan kuvata omaa elämismaailmaansa. Olen narratiivisissa identiteettitarinoissa ja isä- ja äitikuivissa kertonut uudelleen lasten tarinakonstruktiot. Toivon, että tapani tarkastella lasten tarinoita ei ole vääristänyt lasten tarinoita, vaan tulokseni vastaisivat tutkittavien konstruktiivisia merkityksiä.

Tutkielman luotettavuutta olen pystynyt arvioimaan eri tahojen kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Monet lastensuojelun ammattilaiset ovat jakaneet huolensa muun muassa taipuisasta identiteettitarinasta. Tarinoiden kentät –kuvaa olen testannut useilla henkilöillä, jotka toimivat lastensuojelussa eri ammateissa. Kiinnostusta on noussut huomiosta, että lapset haluavat jakaa tarinaansa aikuisen kanssa. Omille pohdinnoille saatu tuki on vahvistanut uskoani tutkielman uskottavuudesta. Omaelämäkerrallinen työskentely onkin nousemassa yhdeksi lastensuojelun työmenetelmäksi, joka osaltaan auttaa lapsen ja nuoren elämän kuulemista ja näkyväksi saattamista.

Lisätutkimusta lasten tarinat tarvitsevat. Omassa tutkielmassani pääpaino on identiteettitarinoissa, joten lasten narratiiviset isä- ja äitikuvat jäivät vähemmälle huomiolle. Tähän vaikuttanee myös se, että lasten tarinoissa lapset kertoivat pääasiassa omasta itsestään. Isä- ja äitikertomukset olivat ikään kuin sivujuoni. Ehkä juuri tämän vuoksi narratiiviset isä- ja äitikuvat herättävät paljon lisäkysymyksiä, joita voisi omassa tutkimuksessa paremmin tarkastella.

Lähes jokaisessa tarinassa lapset kuvaavat muutostilanteita, kun he ovat muuttaneet lastenkotiin syntymäkodistaan tai sijaisperheestä. He kertovat tarinaa myös siitä, kuinka he ovat joutuneet muuttamaan eri paikoista taas seuraavaan tai kuinka he ovat kulkeneet lastenkodin ja syntymäkodin välillä edestakaisin. Mielestäni lapsen kokemus vaihtuvista ”kodeista” olisi tärkeä jatkotutkimuksen aihe. Lapset pääsisivät kertomaan elämänsä taitekohdista, joissa he aina uudelleen rakentavat uuden suhteen sekä ihmisiin että ympäristöön. Lastensuojelun ammattilaisille tieto toisi syvempää ymmärrystä lapsen tavasta kokea muutostilanteet ja sitä kautta oletetusti uusia toimintatapoja lapsen sijoituksen valmisteluun.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön merkitystä voisi tarkastella neljällä eri tasolla: 1) Mikä on sen anti lastensuojelun sijaishuollon piirissä oleville työntekijöille? 2) Mikä on sen anti teoreettiselle tarkastelulle? 3) Mikä on se anti tutkimukseen osallistuneille lapsille? 4) Mikä on sen anti tutkielman tekijälle? (Reinikainen, 1996)

Lapset kertovat pääasiallisesti turvallisuuden ja luottamuksen tarinaa kodistaan lastensuojelun sijaishuollossa. He kertoivat myös tullessa kuulluksi aikuisten taholta. Kun lapsi pystyy jakamaan omaa elämäntilannettaan, tuo se lapselle tunteen kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lapsi vaistoa sen, onko aikuinen emotionaalisesti läsnä. Onko hänellä kyky nähdä lapsen silmin, asettua lapsen osaan ja nähdä lapsi hyväksyvästi. Lasten tarinoissa heijastuu aikuisen hyväksyvä katse, joka auttaa lasta erilaisissa muutostilanteissa. Uskon, että työntekijöitä kiinnostaa lukea lasten tuomia merkityksiä omasta elämästään. Raskaassa arjessa saattaa unohtua se, miten suuri merkitys työntekijöillä ja heidän *yksittäisillä* teoillaan ja puheillaan on lapsen hyvinvointiin ja myöhempään elämään.

Arkisessa vuorovaikutuksessa tarinat voivat auttaa työntekijöitä myös tunnistamaan lasten erityistarpeita. Tarinat voivat auttaa työntekijöitä kuulemaan myös yhteisön tarinaa; minkälaista tarinaa yhteisön jäsenet kertovat esimerkiksi lapsuudesta ja lapsista? Narratiiviset tyyppitarinat kertovat myös siitä, että *vallitsevan* identiteetikertomuksen sisällä on monia erilaisia identiteettejä, joita arkisessa vuorovaikutuksessa voisi houkutellessa esiin, esimerkiksi raggaritarinan tytön romanttinen tarina. Lapsen kokema emotionaalinen ja fyysinen turvallisuus vaikuttavat siihen, miten hän antautuu yhteisön vuorovaikutukseen. Lastenkoti on lapsen koti, pitkä- tai lyhytaikaisesti. Näin ollen lapsen kasvaminen myös yhteisön jäsenenä on tärkeää. Käsitys itsestä ja muista syntyy yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa. Terapeuttisessa yhteisössä lapsen hoitajan omat arvot, asenteet ja käyttäytymismallit ovat tärkeitä lähtökohtia lapsen kanssa työskennellessä.

Tutkielmani tarinat ovat selviytymistarinoita. Nämä lapset pystyvät kertomaan omasta elämästään, he halusivat jakaa kokemuksiaan työntekijän kanssa. Toivon, että tutkielmani innostaisi työntekijöitä omaelämäkerralliseen työskentelyyn lasten kanssa, kuulemaan lapsen tarinaa ja jakamaan se hänen kanssaan. Omaelämäkerrallinen työskentely vaatii kuitenkin aina asiaan perehtymistä. Työntekijän on käytettävä tarkkaa harkintaa milloin, miten ja minkälaisen lapsen kanssa työskentelee ja mikä työskentelyn tavoite on.

Teoreettisessa tarkastelussa tutkielmani voi tuoda konkreettisen työväliseen tarinoiden eri tasojen kuvaamiselle. Tarinoiden kentät -kuvan avulla voidaan hahmottaa lapsen arkisen ympäristön vuorovaikutuksellisia ja tarinallisia mahdollisuuksia. Sen avulla voi myös kuvata muutostiloja.

Kiintymyssuhdenteorian mukaan varhaisessa ihmissuhteessa opitut mallit läheisyydestä, turvasta ja omasta arvosta ovat suhteellisen pysyviä, ja ne ohjaavat lasta uusissa tilanteissa ja elämänkaaren kriiseissä (Sinkkonen & Kalland, 2001). Mielestäni on tärkeää painottaa niitä vaikutusmekanismeja, jotka selittävät kiintymyssuhteen muutosta, jotta ristiriitaisesti ja välttelevästi kiinnittyneet lapset kokisivat elämässään turvallisuuden ja luottamuksen tunteita. Vuorovaikutuksen vastavuoroisuus, emotionaalinen tuki ja tasapainoinen kasvuympäristö voivat houkutella lapset kasvamaan ja kehittymään.

Osallistuneille lapsille toivon, että työskentely aikuisen kanssa on ollut antoisaa heidän jakaessaan tarinaansa luotettavan aikuisen kanssa. Omaelämäkerrallisen työskentelyn yhtenä tavoitteena on lapsen ja hänen oman hoitajansa välisen vuorovaikutuksen syventäminen. Stakesin koulutus oli siten sekä lapsi- että hoitajalähtöistä. Hoitajalähtöisessä menetelmässä muutoksen käynnistää hoitaja ja hänen erityinen toimintansa vuorovaikutustilanteissa (Leskinen, 2002). Voin olettaa, että aikuisen muuttunut, lasta kuunteleva vuorovaikutus vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen kokonaisvaltaisesti.

Huostaan otettujen lasten elämäntarinat ovat haasteellista luettavaa. Tutkimuksen edetessä olen joutunut toteamaan tutkijana sekä äitinä itsereflektion tärkeyden. Lasten tarinat nostivat pintaan voimakkaita tunteita, joita jouduin väistämättäkin kohtaamaan. Tarinoiden puhtaaksikirjoitusvaiheessa uppouduin tarkastelemaan lasten käsialoja, joista lapset tulivat minulle aidoiksi ja todeksi. Koukeroisilla kirjaimilla piirretyt sanat alkoivat elää mielessäni. Koin nöyryyttä ja kunnioitusta lapsia kohtaan. Olin myös epätoivoinen siitä, miten voin sisäistää lasten kertomusten moninaiset tapahtumat. Jouduin toteamaan, miten vaikeaa on säilyttää oma ammatillisuus ja tutkijan rooli, kun lapseen kohdistuva julmuus nostaa tunteita pintaan.

Aika tuli avukseni. Olen tehnyt tätä tutkimusta tarkoituksella hitaasti. Aika toi tarinoihin etäisyyttä ja välimatkaa. 26 lapsen tarinoita oli hyvä lukea taukoja pitämällä. Taukojen aikana pystyin omaksumaan tarinoiden tapahtumia, jolloin paluu niiden tarkasteluun kävi aina vain helpommaksi ja mielenkiintoisemmaksi. Samalla alan kirjallisuuskin sain ikään kuin kasvot. Narratiiviset identiteettityypit alkoivat hahmottua lasten kertomuksista. Ne ovat olleet mukanani lukuisissa keskusteluissa, joita olen käynyt suomalaisesta lastensuojelusta. Ne ovat suunnanneet katseeni lapsiin, jotka kulkevat kaupungilla humalaisten aikuisten seurassa. Ne ovat vaikuttaneet siihen, mitä luen, mitä ohjelmia katselen, mikä mielenkiintoni herättää.

Lasten tarinoissa kerrotut isä – ja äitikertomukset puhuttelivat omaa eksistenssiäni vanhempana: minkälaisia tarinoita omat lapseni minusta kertovat? Minkälaisia tarinoita minä kerron lapsilleni heistä itsestään? Narratiiviset äitikuvat tekivät minut surulliseksi ja mietteleväksi - miksi kertomukset äidistä ovat niin laimeita verrattuna isäkertomuksiin. Näin edessäni erilaisia isä- ja äitikuvia, jotka olivat kehystettyinä lasten kertomuksista. Matka on ollut pitkä ja antoisa. Se on muuttanut pysyvästi ajatteluani; se on herkistänyt minut lastensuojelulle ja tarinoille. Lapsuuden tutkija joutuu aina kohtaamaan ”lapsuuksia” monessa eri kerroksessa.

Jos nyt opinnäytetyöni loppuvaiheessa saisin tehdä tutkimuksen uudestaan, tekisin osin toisin. Rajaisin tutkimuskysymyksen vielä tiukempaan ja suppeammaksi. Näin ollen kirjallisuuskatsauskin tarkentuisi käsittelemään yksityiskohtaisemmin jotain tiettyä yksittäistä asiaa. Lastensuojelun piirissä olevia lapsia koskettava tematiikka on niin laaja, että se käsittää ja koskettaa lähes koko psykologista kenttää. Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt tuomaan esille lasten näkökulmia, heidän itsensä tuomia merkityksiä omasta elämästään. Voiko kukaan koskaan kertoa uudestaan toisen henkilön tarinaa täydellisesti ja asiantuntevasti? Voiko aikuistutkija koskaan ymmärtää lapsen maailmaa? Aikuisina emme voi täysin olla varmoja siitä, että tulkitsemme lasten antamat merkitykset oikein. Aina jää jotakin arvoitukseksi. Mutta tutkimalla lapsen tapaa rakentaa elämää ja merkityksiä, voimme saada uusia mahdollisuuksia ymmärtää lapsuutta, ja sitä kautta lapsen tapaa rakentaa omaa elämismaailmaansa.

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. (1994). Laadullinen tutkimus 2., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino
- Arvilammi, P. (1998). Narratiivinen terapia. *Perheterapia*, 2, 4-31.
- Autiosaari, R. (2000). Lasten hätä. *Psykologi*, 7/00, 5-7.
- Bardy, M. (2001). Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle - syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohtana. Teoksessa: Järventie, I. & Sauli, H. (toim.): *Eriarvoinen lapsuus* (s.47 – 82). Porvoo: WSOY,.
- Bardy, M. & Barkman, J. (2001). Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 3, 199-210.
- Bardy, M., Barkman, J. & Janhunen, T. (toim.) (2000). *Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa*. Helsinki: Stakes.
- Bardy, M., & Salmi, M., & Heino, T. (2001). Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Saarijärvi: Stakes Raportteja 263.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Volume II: Separation*. London: Hogarth Press.
- Bruner, J. (1987). Life as narrative. *Social Research* 54 (1), 11-32.
- Crittenden, P. (2001). Vaarallinen käyttäytyminen ja vaaralliset ympäristöt: 35 vuotta tutkimusta pahoinpitelyn vaikutuksesta lapsen kehitykseen. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M.(toim.): *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen* (s.115-145). Vantaa: WSOY.
- Eronen, T. (2003). ”Suhteissa oloa” Lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkerrat häpeän kuvastajina. *Sosiaalityön lisensiaatin tutkielma lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisalalla. Sosiaalityön ja sosiaalipoliittikan laitos. Tampereen yliopisto*.
- Haapasalo, J. ja Repo, A. (1998). Sijoitettujen lasten kehitys. *Katsaus tutkimuksiin. Aiheita* 36. Helsinki: Stakes.
- Hautamäki, A. (2001). Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymissuhteen katkoksista ja merkityksistä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.): *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen* (s.13-59). Vantaa: WSOY.
- Heikkinen, L.T. H. (2001). *Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II* (s. 116-132). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heino, T. (1998). Selvitys lastensuojelun keskeisistä käsitteistä ja toimintamuodoista. Teoksessa Laakso, Riitta ja Saikku, Peppi (toim.): *Hyvä huostaanotto?* (s. 122-129). Aiheita 28. Helsinki: Stakes.

Holma, J. (1996). Narratiivinen lähestymistapa akuuttiin psykoosiin. Teoksessa Toskala, A. & Wahlström, J. (toim.): Psykoterapian prosessit, tutkimukselliset konstruktiot (s. 66-76). Rauma: Suomen psykologinen seura..

Holma, J. (1999). The Search for a Narrative. Investigating Acute Psychosis and the Need-Adapted Treatment Model from the Narrative Viewpoint. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 150.

Holma, J. (2003). Parisuhde- ja perheväkivallan tunnistamisen ja turvallisen hoidon ongelmia. Haastattelukoulutuksen oheismateriaali. Jyväskylän Yliopisto. Psykologian laitos.

Holmberg, T. (2003). Leikkiin on kirjoitettu lapsen surun sanat. Teoksessa Erkkilä, Holmberg, Niemelä, Ylönen: Surevan lapsen kanssa (s.57-98). Tuettu suru-projekti. Suomen Mielenterveysseura. SMS-julkaisut.

Hughes, D. A. (1997). Facilitating Developmental Attachment – the road to emotional recovery and behavioural change in foster and adopted children. London: Jason Aronson Inc.

Hukkanen, R. (2002). Psychosocial problems of children placed in children's homes. Turun Yliopisto.

Hänninen, V. (1991). Työpaikan menetys tarinana. *Psykologia*, 26 (5), 348-355.

Hänninen, V. (1999). Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto, sosilogian ja sosiaalipolitiikan laitos.

Ihanus, J. (1999). Minäkertomukset. Ihanus, J. (toim.). *Kulttuuri ja psykologia* (s.241-256). Helsingin yliopisto: Yliopistopaino.

Kalland, M. (2001). Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen eritystilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M.(toim.): Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen (s.198-232). Vantaa: WSOY.

Karlsson, L. (1999). Saduttamalla lasten kulttuuriin – verkostotyön tuloksia Kuperkeikkakyydyssä. *Stakes raportteja* 241. Helsinki: Stakes.

Katvala, S. (2001). Missä äiti on? *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* numero 186. Jyväskylän Yliopisto.

Laine, K. & Tallo, J. (2002). Interventiomallin kehittelyä päiväkodin vertaisryhmästä syrjäytymiseen. *Kasvatus. Kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 33 (2), 148-159.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983. 361/8.4.83

Laurila, A. (1999). Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. *Julkaisu* 701. Tampereen yliopisto.

Laurila, A. (2000). Sijaiskotitytöt aikuisuuden alussa. *Sosiaaliturva*, 5, 8-11.

- Lehto-Salo, P. , Mahlanen, A. , Levä, R. , Kuuri, A. , Ahonen, T. , Närhi, V. , Soininen, H. , Huovinen, I. , Marttunen, M., & Koponen, H. (1999). Mielenterveyden häiriöt ja oppimisvaikeudet koulukodista kotiutuneilla nuorilla. *NMI Bulletin*, 9 (1), 32-39.
- Leskinen, M. (2003). Lapsen kehityksen tukeminen yhteistyössä vanhempien kanssa. Teoksessa Ahonen, T. & Aro, T. (toim.): *Oppimisvaikeudet –kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena* (s. 24-39). Jyväskylä: PS-kustannus.
- McLeod, J. (2002). *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy*. London: Sage.
- Murray, K. (1989). Construction of identity in the narratives of romance and comedy. Teoksessa J. Shotter - K. Gergen (toim.): *Texts of identity* (s.176 –205). London: Sage.
- Muukkonen, T. & Tulensalo, H. (2004). Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. *Selvityksiä 2004:1*.
- Niemelä, S. (2003). Kädenojennus lapselle surussa. Teoksessa Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. (toim): *Surevan lapsen kanssa* (s. 99-124). Suomen Mielenterveysseura. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Oranen, M. (2001). Elämää varjossa –väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Oranen, M. (toim.): *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä* (s. 41-65). Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Nykypaino Oy.
- Pasanen, T. (2001): *Lastenkodin asiakaskunta tutkittavana*. Turun yliopisto. Psykologian laitos.
- Peltola, U. (1997). Lastenkotilapsi - koulu. Lastenkotilapsen koulukokemuksia, -toiveita ja -odotuksia syrjäytymisteeman valossa. Pro gradu –tutkielma. Kasvatustiede. Oulun opettajankoulutuslaitos.
- Punamäki, R-L. (2001). Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M.(toim.): *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen* (s.174-197). Vantaa: WSOY.
- Pösö, T. (2004). *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Reinikainen, S. (1996). Lapsuuteni ja nuoruuteni aikuiset –kertojina viisi Pelastakaa Lapset ry:n pienryhmäkotien entistä asukasta. Kasvatustieteen Pro gradu-tutkielma. Helsingin Yliopisto.
- Ryan, T. & Walker, R. (1999). *Life Story Work*, British Agencies for Adoption and Fostering. Nottingham: Russell Press.
- Sinkkonen, J. (2001). Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.): *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen* (s.146-171). Vantaa: WSOY.

Stakesin Lastensuojelutilasto. (2004). <http://www.stakes.info/2/2/2,2,1.asp>

Suoninen, L. (2000). Menneisyysmatkailu, kadonnutta aikaa etsimässä. Lasten- ja nuortenpsykiatri Esko Varilan haastattelu. *Sosiaaliturva*, 5, 4-7.

Tuovila, A. (2001). Ehjänä elämään. Lastenkoti korjaavana kokemuksena. Helsinki: Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Turunen, M-M. (2002). Turvallinen kiintymyssuhde tukee lapsen terveyttä. Helsingin Sanomat 2.6.2002.

Törrönen M. (2003). Lasten arki laitoksessa –elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H., Varilo, L., Vuornos, P., Wahlbeck, J-E. (2000). Menneisyyden rakentaminen lastensuojeluperheiden nuorten hoitokeinona. *Psykologia*, 3, 212-221.

Vilkko, A. (1988). Eletty elämä, kerrottu elämä, tarinoitunut elämä. *Sosiologia*, 2, 81 – 90.

Winnicott, D.W. (1988). *Human Nature*. London: Free Association Books.

Julkaisemattomat lähteet

Eskonen, Inkeri (2002): Väkiältä perheväkivaltaa kokeneiden lasten tarinoissa. Lasten ja nuorten terapeutin hoito –seminaari 30.9.-2.10.2002. Tampere.

Forsberg, H. (2002). Lastensuojelu ja tunteiden kieli. Lasten ja nuorten terapeutin hoito –seminaari 30.9.-2.10.2002. Tampere.

Himilä-Mälkki, E., (2004): Masentuneen lapsen vuorovaikutussuhteet. Masentunut lapsi perheensä jäsenenä -seminaari. 3.5.2004. Jyväskylän perheneuvola.

Whitwell, John (2002): Persoonallisuuden integroitumattomuus emotionaalisten ja käyttäytymisen häiriöiden taustalla. Lasten ja nuorten terapeutin hoito –seminaari 30.9.-2.10.2002. Tampere.